

“จักรีนฤพดินทร สยามินทราราช”:

พระมหากษัตริย์ผู้ทรงบทบาทของพระวิษณุ

สุภาพร พลายเล็ก

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาที่มาของคติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ” ซึ่งเป็นความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน และศึกษารูปแบบของคติความเชื่อดังกล่าวที่นำมาใช้เทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นอกจากนี้ยังศึกษาบทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่มีลักษณะสอดคล้องกับบทบาทของพระวิษณุ จนทำให้เกิดการยอมรับนับถือว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชคืออวตารของพระวิษณุ

ผลการศึกษาพบว่าคติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คือองค์อวตารของพระวิษณุ” เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับพระวิษณุซึ่งเกิดขึ้นในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่คนไทยยอมรับนับถือ สืบทอดและปรากฏคติความเชื่อนี้ในการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในพระราชพิธีต่าง ๆ ระหว่างที่ทรงครองราชย์ จนกระทั่งถึงในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ บทบาทที่ทรงได้รับการยอมรับว่าเป็นอวตารของพระวิษณุ ก็คือ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนตลอดการครองราชย์ 70 ปี

คำสำคัญ: พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระวิษณุ
พระนารายณ์ การอวตาร การเทิดพระเกียรติ

‘Chakkrinaruebodin Sayamminthrathirat’: The Great King With The Role of Viṣṇu

Supaporn Plailek

Abstract

This article explores the source of the belief that “The king is the incarnation of Vishnu,” which is still prevalent in the Thai society nowadays and to explore various forms of belief that are adopted to honor His Majesty King Bhumibol Adulyadej. It also studies the shared characteristics and roles between King Bhumibol Adulyadej and Vishnu, which leads to a widely recognised belief that His Majesty King Bhumibol Adulyadej is the incarnation of Vishnu.

The study found that the belief that "The king is the incarnation of Vishnu" arose from Brahman-Hindu religion, which the Thai people maintain and use to honor His Majesty King Bhumibol Adulyadej. Those beliefs include the ideas behind the performance of the Coronation, as well as those ideas concerning various ceremonies conducted during his reign and at the royal burial ceremony. The belief about the King being Vishnu's incarnation arose from the fact that he observes the ten principles of the righteous King, eliminating people's suffering and solving problems throughout his seventy-year reign.

Keywords: His Majesty King Bhumibol Adulyadej, Vishu, Narayana, incarnation, glorifying the king

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ทรงครองสิริราชสมบัติเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 และสวรรคตเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 ทรงครองราชย์รวมทั้งสิ้น 70 ปี 4 เดือน 7 วัน นับเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์ยาวนานที่สุด ภายหลังจากการสวรรคตมีการสร้างพระเมรุมาศและประติมากรรมต่างๆ เพื่อประดับตกแต่งพระเมรุมาศในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพให้สมพระเกียรติ ความพิเศษของการจัดตกแต่งพระเมรุมาศ คือ การจัดสร้างรูปปั้นพระวิษณุให้มีพระพักตร์เหมือนกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชตามคติความเชื่อซึ่งนับถือว่าพระมหากษัตริย์คือสมมติเทพ เป็นพระวิษณุอวตารลงมาเกิดเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน (“รอยยิ้มของพ่อฯ”, 2560)

บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอคติความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์คือพระวิษณุอวตารลงมาเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน อันเป็นคติความเชื่อที่คนไทยได้รับมาจากอินเดียและยังยอมรับนับถือและสืบทอดแนวความคิดนี้ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยเรื่อยมา นอกจากนี้ยังมุ่งนำเสนอให้เห็นว่าคติความเชื่อดังกล่าวได้รับการนำมาใช้เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อีกทั้งยังจะแสดงให้เห็นว่าการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจตลอด 70 ปีขณะทรงครองราชย์นั้นเป็นบทบาทในลักษณะเช่นเดียวกับพระวิษณุที่ปราบยุคเข็ญสร้างความสุขให้แก่ประชาชน อันเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้คนไทยยอมรับนับถือว่าพระองค์คืออวตารของพระวิษณุ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาที่มาของคติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ”
2. เพื่อศึกษาวิธีการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ด้วยคติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ”

3. เพื่อแสดงบทบาทที่สอดคล้องกันของพระวิษณุและพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้ศึกษาข้อมูลจากวรรณกรรมสันสกฤตและวรรณกรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุและแสดงให้เห็นคติความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทย ตลอดจนการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่สอดคล้องกับบทบาทของพระวิษณุ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ”
3. เรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ คติความ และประเมินคุณค่า
4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าที่มาของคติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ” เป็นคติความเชื่อที่เกิดขึ้นตามพัฒนาการความเชื่อในลัทธิไวษณพนิกายที่นับถือพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุดซึ่งใช้วิธีการอวตารเพื่อผนวกเทพเจ้าในลัทธิต่างๆ ให้กลายเป็นเทพองค์เดียวกับพระวิษณุ รวมทั้งการอวตารเป็นพระรามพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ด้วย สังคมไทยยอมรับและสืบทอดคติความเชื่อดังกล่าวเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันและปรากฏคติความเชื่อนี้ในการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในพระราชพิธีต่างๆ ระหว่างที่ทรงครองราชย์สมบัติและในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ บทบาทที่ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

ทรงได้รับการยอมรับว่าทรงเป็นอวตารของพระวิษณุ ดังจะอภิปรายในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

วิษณุ (Viṣṇu) - นารายณ (Nārāyaṇa) ในวรรณกรรมสันสกฤต: ที่มาคติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ”

“วิษณุ” (Viṣṇu) หรือ “พระวิษณุ” เกิดจากความเคารพนับถือในเทพเจ้าที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดียตั้งแต่สมัยพระเวท พระวิษณุเป็นเทพองค์หนึ่งในเทพทั้งสามของชาวฮินดูที่เรียกว่า “ตรีมูรติ” (trimūrti) อันประกอบด้วยพระพรหม เทพผู้สร้างซึ่งมีหน้าที่สร้างและลิขิตสรรพสิ่ง พระวิษณุ เทพผู้ปกป้องดูแลรักษาซึ่งมีหน้าที่ดูแลปกป้องโลกให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย และพระศิวะ เทพผู้ทำลายซึ่งมีหน้าที่ทำลายสิ่งที่ไม่ดีทั้งปวง พระวิษณุมีพระนามมากมาย พระนามหนึ่งที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายก็คือ “นารายณ” (nārāyaṇa)

เมื่อย้อนกลับไปในอดีตพระวิษณุและพระนารายณน่าจะทรงเป็นเทพคนละองค์ พัฒนาการของลัทธิไวษณพนิกาย (Vaishnavism) ซึ่งนับถือพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุดได้ใช้วิธีการอวตารแบ่งภาคลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ของเทพมาผนวกรวมเทพเจ้าในลัทธิต่าง ๆ เข้าเป็นเทพองค์เดียวกัน ในสมัยหลังพระวิษณุจึงมีพระนามมากมาย เช่น กฤษณะ วาสุเดวะ รวมทั้งที่นิยมเรียกกันในประเทศไทยว่า “พระนารายณ์”

พระวิษณุในวรรณกรรมสันสกฤต คำว่า “วิษณุ” น่าจะมาจากรากศัพท์ วิษ + ณุ ปัจจัย ซึ่งเป็นการสร้างคำแบบกฤต “วิษณุ” แปลว่า ผู้แผ่กระจายไปทั่วทั้งหมดหรือผู้ทำงาน หมายถึง ชื่อของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูองค์หนึ่งซึ่งตำนานในภายหลังนับถือว่าเป็นเทพเจ้าผู้พิทักษ์รักษา (Monier-Williams, 1979, p. 999) “อมรโกศ” (Amarakośa) พจนานุกรมรวมศัพท์คำพ้องความหมายของภาษาสันสกฤตให้ความหมาย “วิษณุ” ไว้ว่า ผู้ที่แพร่กระจายไปทุกแห่ง (Mani, 1964, p. 866) ชาวฮินดูที่นับถือไวษณพนิกายจะเชื่อถือว่าพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุด

เรื่องราวของพระวิษณุมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพระเวท ชาวอารยันถือว่าพระวิษณุเป็นเทพชั้นรองที่มีความสำคัญปานกลาง เป็นเทพในหมู่สุรยเทพ

ซึ่งเกี่ยวข้องกับแสงสว่างและชีวิต *คัมภีร์ฤคเวท* มีเนื้อหาที่กล่าวถึงพระวิษณุ 6 สุกตะ (sūkta) ได้แก่ มัณฑลที่ 1 สุกตะที่ 154–156 มัณฑลที่ 6 สุกตะที่ 69 และ มัณฑลที่ 7 สุกตะที่ 99–100 โดยสรรเสริญว่าพระวิษณุเป็นเทพที่มีอำนาจบารมี ยิ่งใหญ่ ทรงสร้างสวรรค์และโลกให้อยู่แยกจากกัน ทรงค้าจุนสวรรค์ ดูแลอุปถัมภ์ มนุษย์ ประทานโชคลาภ ทวีปย์ สมบัติ อาหาร น้ำนมและทุ่งหญ้าที่อุดมสมบูรณ์ แก่ผู้ถวายบูชาสักการะพระองค์ พระวิษณุมีพระฉายานามที่เป็นบุคลาธิษฐานของ ดวงอาทิตย์ซึ่งส่องแสงครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ เช่น “อุรุ คาย” (uru - gāya) ผู้ดำเนินไปได้ไกล และ “อุรุ ุกรม” (uru-krama) ผู้ก้าวไปได้ไกล (Griffith, 1896) ลักษณะดังกล่าวอธิบายถึง “ตรีวิกรม” (tri-vikrama) คือ การดำเนิน 3 ก้าวที่มีขอบเขต ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของจักรวาล *คัมภีร์ฤคเวท* ยังกล่าวถึงบทบาทของพระวิษณุ ในฐานะพันธมิตรของพระอินทร์ในการต่อสู้กับวฤตฺร (Vṛtra) ปีศาจแห่งความชั่วร้าย และความแห้งแล้งด้วย ต่อมาในสมัยพราหมณะ พระวิษณุได้รับยกย่องให้เป็น เทพเจ้าสูงสุด *คัมภีร์ไอตเรยะ พุราหฺมณ* (Aitareya-brāhmaṇa) กล่าวว่า “พระอค์นี มีอยู่ในสถานที่เบื้องล่างในหมู่เทพ พระวิษณุอยู่ในตำแหน่งสูงสุดในท่ามกลาง ทวยเทพ” (Monier-Williams, 1883, p. 102)

สมัยปุราณะพระวิษณุได้รับยกย่องให้เป็นมหาเทพผู้พิทักษ์รักษาโลกและ เชื่อว่าเป็นเทพองค์เดียวกับพระนารายณ์ *คัมภีร์วิษณุปุราณะ* และ *ภาคเวตปุราณะ* ซึ่งแต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 9 ได้พัฒนาบทบาทของพระวิษณุโดยการผนวกรวม วิบุรุษในตำนานของชาวอินเดียนเป็นปางอวตารของพระวิษณุ โดยนำเทพและ วิบุรุษมารวบรวมไว้ในลัทธิไวษณพิกายในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งหมด ถูกรวบรวมเข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวในศตวรรษที่ 11 การอวตารเป็นการแสดง พระอานุภาพบางส่วน of พระวิษณุในการลงมาช่วยเหลือโลกมนุษย์ในช่วงเวลาที่ อยู่ในอันตราย (Basham, 1956, p. 302–307) การอวตารครั้งสำคัญมี 10 ปาง อวตาร ได้แก่ **ปางที่ 1 มตฺสย** (Matsya) พระวิษณุทรงอวตารเป็นปลาเพื่อช่วย พระมนุและครอบครัว รวมทั้งฤๅษี 7 ตน และปกป้องคัมภีร์พระเวทเมื่อเกิด น้ำท่วมโลก **ปางที่ 2 คุรุมา** (Kūrma) พระวิษณุทรงอวตารเป็นเต่าเพื่อรองรับ เขามันตระในการกวณเกษียรสมุทฺรซึ่งทำให้เกิดน้ำอมฤตและสิ่งสำคัญต่าง ๆ รวมทั้ง

พระลักษมี **ปางที่ 3 วราห** (Varāha) พระวิษณุทรงอวตารเป็นหมูป่าเพื่อปราบ
 หิรณยาक्ष (Hiraṇyākṣa) ซึ่งนำแผ่นดินลงไปไว้ใต้มหาสมุทร **ปางที่ 4 นรสิงห**
 (Narasimha) พระวิษณุทรงอวตารเป็นนรสิงห์ซึ่งมีลักษณะครึ่งคนครึ่งสิงโตเพื่อ
 ปะหารหิรณยกสิป (Hiraṇyakaśipu) ตามการขอความช่วยเหลือจากปรัลลาท
 (Prahāda) **ปางที่ 5 วามน** (Vāmana) พระวิษณุทรงอวตารเป็นพราหมณ์แคระ
 เพื่อปราบพลิ (Bali) อสูรซึ่งคุกคามทวยเทพด้วยการบำเพ็ญตบะของตน **ปางที่ 6**
ปรศุราม (Paraśurāma) พระวิษณุทรงอวตารเป็นปรศุรามพี่ชายของพราหมณ์ชื่อ
 ชมทคฺนิ (Jamadagni) เพื่อปราบกษัตริย์การตวิรย (Kārtavīrya) และวรรณะกษัตริย์
 ทั้งหลายซึ่งเบียดเบียนวรรณะพราหมณ์ **ปางที่ 7 राम** (Rāma) พระวิษณุทรงอวตาร
 เป็นพระรามซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งอโยธยาและเป็นวีรบุรุษในรามายณะ เพื่อปกป้อง
 โลกจากการกดขี่ของราวณ (Rāvaṇa) **ปางที่ 8 กฤษณ** (Kṛṣṇa) พระวิษณุทรง
 อวตารเป็นพระกฤษณะซึ่งเป็นมิตรและที่ปรึกษาของกษัตริย์ปาณฑพ คำสอนของ
 พระกฤษณะที่มีต่ออรชุนกลายเป็นคำสอนใน*ภควัทคีตา* **ปางที่ 9 พุทธ** (Buddha)
 พระวิษณุทรงอวตารเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อหลอกลวงคนชั่วและทำให้คนปฏิเสธ
 พระเวท **ปางที่ 10 กลกิ** (Kalki) พระวิษณุทรงอวตารเป็นกัลกิซึ่งอยู่ในรูปของ
 มนุษย์ขี่ม้าขาวและมีมือถือดาบ การอวตารนี้จะเกิดขึ้นเมื่อถึงที่สุดแห่งกัลยยุค
 (Monier-Williams, 1875, p. 300–307)

มยमतม (Mayamatam) คัมภีร์ทางวสตุศาสตร์ (Vastu Śāstra) ที่ให้ความรู้
 เกี่ยวกับศิลปะและการก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของอินเดียอธิบายถึง
 ลักษณะการสร้างรูปปั้นของพระวิษณุไว้ว่า พระวิษณุจะทรงประดับมงกุฎกษัตริย์
 กำไลพระพาหาและสร้อยข้อพระหัตถ์ พระองค์ประดับด้วยรัตพระองค์ พระภูษา
 เครื่องทรงจะเป็นสีเหลือง พระวิษณุมี 4 กร พระกรซึ่งอยู่ข้างหน้าจะแสดงท่าทาง
 การประทานพรและการไร้ซึ่งความกลัว ทรงถือสังข์และจักร พระองค์จะทรงอยู่บน
 บัลลังก์หรือทรงอยู่บนดอกบัวสีเข้ม พระองค์จะไม่เปลี่ยนแปลงและส่องแสงสว่าง
 รุ่งโรจน์ในหมู่บ้านหรือการตั้งถิ่นฐาน พระวิษณุจะทรงได้รับการสถาปนาไว้เป็น
 ศูนย์กลางของที่ตั้งและทรงอยู่ในทิศทั้งแปด พระเนตรของพระองค์เหมือนกับดอกบัว
 ครุฑเป็นพาหนะและเป็นสัญลักษณ์ของพระองค์ (Dargens, 2007, p. 822)

คัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวไว้ว่า “ธรูว” (dhruva) หรือดาวเหนือซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของจักรวาลเป็นที่ประทับของพระวิษณุ ซึ่งเป็นทิพยสถานชั้นที่ 3 อันงดงามอยู่บนสรวงสวรรค์ (Gupta, 1990, p. 45) *ปุราณิก เอนไซโคลพีเดีย* (Puranic Encyclopaedia) กล่าวว่าพระวิษณุจะประทับอยู่ที่ “ไวกุนธู” (vaikuntha) มีพระลักษณะเป็นพระชายาองค์สำคัญ *เทวีภาควตปุราณะ* กล่าวว่า พระวิษณุมีคงคาเทวี สรสวตีเป็นชายาของพระองค์ด้วย นอกจากนี้พระวิษณุยังมีอาวุธและเครื่องประดับพระองค์ ดังต่อไปนี้

1. ปาณจชนุย (pāñcajanya) เป็นหอยสังข์สีขาวซึ่งเพียงมนุษย์ได้สัมผัสหอยสังข์นี้จะกลายเป็นคนฉลาด

2. จักรสุทรุศน (The Discus Sudarśana) หรือวชรุนาภ (vajranābha) จักรนี้มีลักษณะเป็นล้อที่มีรูตรงกลางและมีแขนพันแขนออกจากศูนย์กลาง ขอบด้านนอกมีความคม พระวิษณุจะทรงใช้จักรนี้ต่อสู้กับศัตรู

3. เกาโมทกั (kaumodakī) เป็นชื่อของตะบอง “กุ” (ku) หมายถึง โลก “กุโมทก” (kumodaka) หมายถึง ผู้ที่เป็นแสงสว่างของโลกซึ่งก็คือพระวิษณุ เพราะตะบองเป็นสมบัติของ “กุโมทกั” (วิษณุ) จึงเรียกว่า “เกาโมทกั”

4. นนุทก (nandaka) คือดาบของพระวิษณุซึ่งในมหากาโรตตะกล่าวไว้ว่า พระวิษณุได้รับมาจากพระอินทร์

5. ศารงค (Śaraṅg) เป็นธนูของพระวิษณุ อาจเรียกว่า “ไวษณวจาป” (vaiṣṇavacāpa) รามายณะได้กล่าวถึงธนูศารงคไว้ว่าพระวิษณุได้ประทานธนูให้แก่ฤจิก (Rcika) ซึ่งหลังจากนั้นมอบให้ชมทคณิ (Jamadagni) และมอบให้แก่ปรศุราม ซึ่งเป็นผู้มอบธนูศารงคให้แก่พระรามหลังจากอภิเษกกับนางสีดา

6. เกาสตุภ (kaustubha) เป็นอัญมณีของพระวิษณุ “กุ” หมายถึง โลก “สตุภนิติ” (stubhanīti) หมายถึง แพร่กระจาย “กุสตุภ” (kustubha) หมายถึง มหาสมุทร “เกาสตุภ” จึงหมายถึง การเกิดจากมหาสมุทร อัญมณีชนิดนี้มีสีแดงเกิดจากทะเลน้ำนมเมื่อครั้งกวนเกษียรสมุทร พระวิษณุจะทรงสวมไว้ที่พระคอ

7. ไวชยนติ (Vaijayanti) เป็นสร้อยพระคอของพระวิษณุ ทำจากอัญมณี 5 ชนิด รู้จักกันในชื่อว่า “วนมาลา” (Vanamālā) ด้วย

8. ศรีวัตส (Śrīvatsa) เป็นสัญลักษณ์บนพระอุระของพระวิษณุ เกิดขึ้นเป็นรอยประทับจากการถูกเตะพระอุระด้วยความโกรธของภฤคุ (Bhr̥gu) (Vettam Mani, 1964, p. 865)

พระวิษณุมีสารภีชื่อว่า “ทารุก” (Dāruka) มีม้า 4 ตัว ชื่อ “ไศภุยก” (śaibya) “สุครีว” (Sugrīva) “เมฆปุชป” (Meghapuṣpa) และ “วลาหก” (Valāhaka) พระวิษณุมีครุฑ (Garuḍa) เป็นพาหนะ พระกรทั้ง 4 ของพระวิษณุจะทรงถือสังข์ จักร ตะบอง และดอกบัว จักรของพระวิษณุนั้นพระวิศวกрма (Viśvakarmā) ทำจากฝุ่นผงของดวงอาทิตย์ (Mani, 1964, p. 865)

พระวิษณุในวรรณกรรมสันสกฤตเป็นเทพชั้นรองในสมัยพระเวทมีบทบาทในการประทานแสงสว่างและความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประชาชน ต่อมาพระวิษณุได้รับยกย่องให้เป็นเทพเจ้าสูงสุดและกลายเป็นเทพหนึ่งในตรีมูรติ ผู้เป็นเทพพิทักษ์รักษาโลก ทรงอวตารลงมาเพื่อช่วยเหลือประชาชนเมื่อเกิดความทุกข์ร้อนในแผ่นดิน

พระนารายณ์เป็นเทพองค์เดียวกับพระวิษณุ คำว่า “นารายณ” หมายความว่าบุตรของมนุษย์คนแรก โดยทั่วไปจะถูกคิดว่าเหมือนกับพระพรหมา และเหมือนกับพระวิษณุหรือพระกฤษณะ (Monier-Williams, 1979, p. 536) อมรโกศให้ความหมายว่า “นารม” (naram) แปลว่าน้ำ พระนามของพระวิษณุที่เรียกว่า “นารายณ” จึงหมายถึง ผู้ซึ่งนอนอยู่บนน้ำ หรือผู้เป็นบุตรบุญธรรมของนาระ (มนุษย์) ในการปรากฏอยู่ในร่างกายใหม่ หรือ เขาคือชีวาตมา¹ (Jīvātmā) ที่เข้ามาอยู่ในร่างมนุษย์ (Mani, 1964, p. 866)

ไตตติรีย อารณฺยค (Taittirīya Āraṇyaka) ซึ่งเป็นคัมภีร์ในยชุรเวทมีบทสรรเสริญพระนารายณ์ที่เรียกว่า “นารายณ สุกตม” (Nārāyaṇa Sūktam) กล่าวเชื่อมโยงว่าพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าผู้ให้กำเนิดจักรวาลซึ่งก็คือพระวิษณุนั่นเอง ดังความว่า

¹ จิตวิญญาณของแต่ละบุคคล

จักรวาลนี้คือนารายณ์ซึ่งเป็นนิรันดร์ ไม่เสื่อมสลาย ทรงเป็นพระเป็นเจ้าสูงสุดซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด... พระนารายณ์เป็นพระเป็นเจ้าสูงสุด พระนารายณ์เป็นความจริงสูงสุด พระนารายณ์เป็นแสงสว่างสูงสุด... พระพรหมคือผู้สร้าง พระคิเวคือผู้ทำลายและพระหริคือผู้พิทักษ์ พระอินทร์เป็นผู้ปกครอง พวกเราติดต่อกับพระนารายณ์ และเพ่งภาวนาถึงวสุทเวะ ซึ่งนั่นคือพระวิษณุเป้าหมายของพวกเรา

(Nārāyaṇa Sūktam, 2017)

คัมภีร์อุปนิษัทเก่า ๆ กล่าวถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตมนุษย์ว่าเป็นการเข้าถึงนิवासสถานของพระวิษณุ ซึ่งน่าจะมีจุดเริ่มต้นในคัมภีร์ฤคเวทและมีวิวัฒนาการต่อมาในคัมภีร์พราหมณะ โดยพระนามของท่านหมายถึง “นิवासสถานหรือเคหะของมนุษย์” หรือมีนัยหมายถึง “จุดหมายปลายทางของสรรพสัตว์” คัมภีร์พราหมณะฉบับหนึ่งกล่าวว่าพระนารายณ์จะทรงประทับอยู่ในโลกทั้งปวงและในเทพทั้งหมด สรรพสิ่งทั้งหลายจึงรวมอยู่ในพระองค์ *คัมภีร์เศวตาศวตาร อุปนิษัท* (Śvetāśvatara Upaniṣad) กล่าวถึงลักษณะของพระนารายณ์ว่าสิ่งใดที่เห็นได้หรือได้ยินได้ในจักรวาลนี้ พระนารายณ์ย่อมดำรงอยู่ในที่นั้นครอบงำทั้งภายในและภายนอก (Hiriyanna, 2005, p. 34)

มหาภารตะกล่าวถึง “นารายณ์” และ “นร” ว่าเดิมเป็นฤๅษีซึ่งเป็นบุตรของฤๅษีธรรมะ ทั้งสองบำเพ็ญตบะจนได้รับการเคารพบูชาจากทวยเทพ ต่อมาถูกขอร้องจากเหล่าเทพให้ช่วยปราบพวกอสูรในคราววอนเกษียรสมุทร ฤๅษีทั้งสองออกรบกับอสูรจนได้รับชัยชนะ ทำให้ได้รับความเคารพนับถือมากขึ้น ภายหลังบำเพ็ญตบะจนบรรลุผลเป็นพราหมณ์ผู้รู้แจ้ง จึงได้รับการยกย่องบูชาเป็นที่รู้จักกันในนามพระนารายณ์ อรชุนและกฤษณะเป็นปางอวตารของฤๅษีนรและฤๅษีนารายณ์ ฤๅษีนารายณ์เป็นปางอวตารของพระวิษณุ (Ganguli, 2017)

มนุสมฤตีให้ความหมายว่า “นร” คือ ผู้ที่ไม่ได้ถูกทำลาย วิญญาณสากลที่ชื่อ “นร” ได้สร้างน้ำ น้ำจึงชื่อว่า “นารม” เพราะอาศัยอยู่ในน้ำ วิญญาณสากลจึงได้ชื่อว่า “นารายณ์” *เทวีภาควต ปุราณะ* กล่าวว่าพระพรหมสร้างสรรค์มณฑลจากพระอูระ ความถูกต้องและความชอบธรรมแต่งงานกับลูกสาวทั้ง 10 คนของพระทักษะ (Dakṣa) และให้กำเนิดบุตรจำนวนมาก บุตรที่สำคัญคือ หริ กฤษณะ

นรและนารายณะ หริและกฤษณะกลายเป็นโยคี ส่วนนรและนารายณ์กลายเป็น
ฤๅษีผู้บำเพ็ญตบะ วามานปุราณะกล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างประหลาตกับฤๅษีนรและ
ฤๅษีนารายณ์ว่าเป็นไปอย่างดุเดือด ในที่สุดประหลาตถูกศรของฤๅษีนารายณ์แทง
ที่อกจึงเชื่อว่าฤๅษีนารายณ์คือพระวิษณุและบูชาพระวิษณุ (Mani, 1964, p. 525–526)

คัมภีร์วิษณุปุราณะ กล่าวว่าจักรวาลกำเนิดจากพระวิษณุซึ่งอยู่ในรูปของ
พระพรหมา ขณะทรงทำหน้าที่สร้างสรรค์พลังพระองค์ก็คือพระนารายณ์ พระพรหมา
ที่อยู่ในรูปของพระนารายณ์ทรงกระหายที่จะกลืนกินโลกทั้งสามขณะบรรทมอยู่บน
บัลลังก์พญานาคราช พระนามที่เรียกพระวิษณุว่า “พระนารายณ์” นั้นมาจาก
พระองค์มีน้ำซึ่งเกิดจากปรมาตมอันเป็นที่พัก ในขณะที่ทรงสร้างสรรค์ในเวลา
เริ่มต้นกัลป์ ดังความว่า

พระนารายณ์ผู้เป็นเจ้าของทรงเป็นพระเป็นเจ้าสูงสุด เป็นอจินไตยทรงเป็นจอมของเทพเจ้า
เหล่าอื่น ปรากฏสภาวะเป็นพระพรหมา ทรงเป็นเทพเจ้าผู้ไม่มีการเริ่มต้น ทรงเป็น
บ่อเกิดของสรรพสิ่ง || 1 : 4 : 4

อนึ่งในตอนนี้ (พระมุณีทั้งหลาย) ย่อมกล่าววโศลกนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีกว่าพระนารายณ์เทพเจ้า
ผู้ทรงมีพระรูปเป็นพระพรหมาทรงเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลาย || 1 : 4 : 5

น้ำ (อาปะ) ซึ่งเกิดจากนระ (ปรมาตม) นั้นเองถูกเรียกว่านาระ น้ำ (อาปะ) นั้นเคย
เป็นที่พักของนาระ ดังนั้นนาระจึงถูกเรียกว่านารายณ์ || 1 : 4 : 6 (Gupta, 1999, p. 61)

ปุราณิค เอนไซโคลพีเดีย ให้ความหมายของ “นารายณ” ไว้ว่าเป็นฤๅษี
เท่านั้น ไม่มีเนื้อหาที่กล่าวว่าเป็นพระวิษณุ นอกจากกล่าวว่าฤๅษีนารายณ์เกิดมา
เป็นพระกฤษณะ แต่ในคำว่า “วิษณุ” ได้อธิบายไว้ว่า “นร” และ “นารายณ” เป็น
ปางอวตารที่ 4 ของพระวิษณุ (Mani, 1964, p.864) ดังนั้น “นารายณ” น่าจะพัฒนา
มาจากความเชื่อเดิมซึ่งเป็นนามของฤๅษีนารายณ์ แล้วถูกผนวกรวมใช้เรียกพระวิษณุ
ซึ่งอยู่ในสภาวะที่เกี่ยวข้องกับน้ำคือในคราวสร้างโลกขึ้นใหม่ตามความเชื่อใน
ลัทธิไวษณพนิกาย พระวิษณุมีพระนามที่หลากหลายตามพัฒนาการในลัทธิ
ไวษณพนิกาย พระนารายณ์ซึ่งในอดีตเป็นชื่อของฤๅษีจึงกลายเป็นชื่อหนึ่งของ

พระวิษณุ โดยมักจะใช้เรียกขานขณะทรงประทับอยู่บนบัลลังก์นาคราช เมื่อทรงสถิตอยู่ในเกษียรสมุทรในเวลาเริ่มต้นสร้างจักรวาลขึ้นใหม่

พระวิษณุ: ความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

สังคมอินเดียในอดีตจะแบ่งบุคคลในสังคมออกตามหน้าที่ประกอบด้วยวรรณะทั้ง 4 ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์และศูทร กษัตริย์นับเป็นวรรณะสำคัญที่มีหน้าที่ปกครองประเทศ ในวรรณกรรมสันสกฤตได้กล่าวถึงการกำเนิดของวรรณะกษัตริย์ไว้ ดังนี้

ปุรุชสูกต (Puruṣa Sūkta) ใน*คัมภีร์ฤคเวท*กล่าวว่า ปุรุชะ คือ ทุกสิ่งทั้งสิ่งที่มีอยู่แล้วและสิ่งที่จะมีขึ้น ส่วนต่างๆ ของปุรุชะถูกสร้างเป็นสิ่งต่างๆ ในจักรวาล ปากของปุรุชะถูกสร้างเป็นพราหมณ์ แขนทั้งสองสร้างเป็นนักรบ (ราชนุย) ขาอ่อนทั้งสองถูกสร้างเป็นไวยศยะ และศูทรเกิดจากเท้าทั้งสองของปุรุชะ (A.A. Macdonell, 2011, p.186)

มหากาพย์รามายณะของวาลมิกิกล่าวถึงกำเนิดของวรรณะต่างๆ ไว้ว่า

เมื่อนั้นปกครองอย่างดีโดยกษัตริย์แห่งวงศ์อิกษวาฑุพระองค์นั้น เช่นเดียวกับในปางก่อนที่ปกครองโดยพระมนูผู้ปราดเปรื่อง ผู้เป็นเจ้าของแห่งมนุษย์ || 1-6-18

(มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554, น. 15)

ข้าแต่ผู้เป็นใหญ่ในหมู่มนุษย์ มนุ บุตรกัศยปะให้กำเนิดมนุษย์ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร || 3-13-29

พราหมณ์เกิดจากปาก กษัตริย์จากอก แพศย์จากน่องและศูทรจากเท้า ดังกล่าวไว้ใน*คัมภีร์ศรุติ* || 3-13-30

(มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554, น.277)

*คัมภีร์วิษณุปุราณะ*กล่าวว่าพระวิษณุเป็นปุรุโชตตมะที่มีพระเศียรหนึ่งพัน พระเนตรหนึ่งพัน พระบาทหนึ่งพัน ทรงแผ่ฐานไปทั่วสรรพสิ่ง ทรงใช้พระองค์

ทั้ง 10 สัมผัสเหนือจักรวาลได้ พระองค์เป็นสิ่งที่มีความหมายในอดีต ทั้งยังเป็นสิ่งที่จะมีต่อไปในอนาคตแน่นอน วิราฎ (วัตถุทั้งปวง) สวรราฎ (พระพรหมผู้สร้าง) สมราฎ (พระมนุ) และ อธิปुरुชะ (อาตมันสูงสุด) ล้วนถือกำเนิดจากพระองค์ วรรณะพราหมณ์เกิดจากพระโอษฐ์ของพระองค์ วรรณะกษัตริย์เกิดจากพระพาหุของพระองค์ วรรณะแพศย์เกิดจากพระอุรุษของพระองค์และวรรณะศูทรเกิดจากพระบาทของพระองค์ (Gupta, 1999, p. 48) คัมภีร์วิษณุปุราณะกล่าวถึงพระวิษณุไว้ใน 2 ลักษณะคือ สภาวะนิรคุณพรหม กล่าวคือ พระวิษณุคือพรหมันหรือปรมาตมัน ทรงเป็นสรรพสิ่ง เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้วและหาจุดเริ่มต้นไม่ได้ และสภาวะสคุณพรหม คือพระวิษณุจะมีพระรูปปรากฏทรงไว้ซึ่งคทา สังข์ จักร ดาบหรือธนู ครุฑเป็นพาหนะ ทรง และเสนาคราชเป็นรูปลักษณะหนึ่งในการปกครองบาดาล พระวิษณุจะทรงอวตารมาปราบปรามสิ่งชั่วร้ายในรูปลักษณะต่างๆ กัน การอวตารเป็นพระราม ซึ่งเป็นกษัตริย์นักปกครองที่ได้รับการยอมรับและยกย่องถือเป็นปางอวตารที่สำคัญ ซึ่งได้รับการยอมรับนับถืออย่างแพร่หลายทั้งในสังคมอินเดียและสังคมไทย

พระรามหรือ “รามจันทร” (Rāmcandra) เป็นวีรกษัตริย์ในรามายณะ เป็นพระโอรสของนางเกาศัลยาและท้าวทศรถผู้ครองนครศรีโยธยา พระองค์มีอนุชา 3 องค์ คือ พระภรต โอรสนางไกเกยิ พระลักษมณ์และพระศัตรุฆน์โอรสนางสุมิตรา นางสีตา (sitā) เป็นพระมเหสีของพระราม พระรามเป็นอวตารปางที่ 7 ของพระวิษณุเพื่อลงมากำจัดราavana (Monier-Williams, 2007, p. 877) ดังข้อความที่กล่าวในรามายณะของวาลมิกิว่าพระรามคือพระวิษณุอวตารลงมาเพื่อปราบราavana โดยใช้คำเรียกพระวิษณุว่าพระนารายณ์เช่นกัน ดังความว่า

พระพรหมผู้ทรงความรู้ศักดิ์สิทธิ์จึงตรัสแก่น้องพระกฤตสละผู้ตรัสอยู่ขณะนี้ว่า ข้าแต่พระรามผู้กล้าในสังจะ ขอพระองค์จงสดับความจริงจากข้า || 6-105-11

พระองค์คือนารายณเทพผู้ทรงศรี ทรงเดช มีจักรเป็นอาวุธ เป็นนราหะผู้มีเขาอันเดียว ทรงพิชิตศัตรูทั้งในอดีตและอนาคต || 6-105-12

ข้าแต่หน่อพระรฆุ พระองค์คือพรหมันอันแผ้วมฤตยู ทรงเป็นสังจะในท่ามกลางและสิ้นสุด ทรงเป็นธรรมอันเลิศสุดแห่งโลก ทรงมีพลังในที่ทั้งปวง ทรงจตุรภุช || 6-105-13

ทรงมีธนูเป็นอาวุธ เป็นใหญ่เหนือประสาทสัมผัส ทรงเป็นปुरुषะ เป็นวิษณุผู้ทรงดาบ เป็นกฤษณะผู้ทรงพละกำลังมหาศาล ไม่มีใครเอาชนะได้ || 6-105-14...

พระบาท่างสามขุมในปฐกกาลก้าวไปสู่สามโลก ทรงผูกพลิมหาอสูร ทรงสถาปนา พระมเหศวรให้เป็นราชา || 6-105-24

สีดาคือพระลักษมี พระองค์คือพระวิษณุ ทรงเป็นพระประชาบดี ทรงเป็นกฤษณเทพ เสด็จเข้าสู่ร่างมนุษย์ในโลกนี้เพื่อสังหารราวณะ || 6-105-25

ข้าแต่พระรามผู้ทรงธรรมล้ำเลิศ พระองค์ทรงทำหน้าที่สำเร็จแล้ว ราวณะถูกสังหารแล้ว ขอจงคืนสู่สรวงสวรรค์เถิด || 6-105-26

(มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554, น. 743)

พระรามซึ่งทรงอวตารลงมาเกิดเป็นกษัตริย์แห่งนครอโยธยา ทรงเป็น อวตารของพระวิษณุซึ่งมีพระนามที่หลากหลาย ทั้งพระหริ กฤษณเทพและ พระนารายณ์ พระรามทรงได้รับอาวุธที่พระวิศวามิตรผู้เป็นพระอาจารย์มอบให้ มากมาย ดังความว่า

ข้าแต่ราชาบุตรผู้ยิ่งใหญ่ ข้าพพอใจพระองค์มาก ขอความสวัสดิ์จึงมีแต่พระองค์ ด้วย ความปีติยิ่งล้น ข้าจะมอบธนูทั้งหมดแต่พระองค์ || 1-26-2...

ข้าแต่ผู้กล้า ข้าจะมอบธรรมจักร กาลจักร วิษณุจักร และจักรอันประเสริฐของ พระอินทร์แต่พระองค์ด้วย || 1-26-5

ข้าแต่พระราชมะผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ ข้าจะมอบทั้งธนูสายฟ้า ตรีศูลอันเลิศ ของพระศิวะ ธนูพรหมเศียร และธนูไอศิกะแต่พระองค์ด้วย || 1-26-6

ข้าแต่พระมหาพายุ ข้าแต่พระหน่อแห่งกฤตสละ ข้าจะมอบพรหมธนูอันประเสริฐสุด แต่พระองค์ กับทั้งคทาทั้งสอง นามว่า โมทกี และศิขรี || 1-26-7...

ข้าแต่ราชมะ ข้าจะมอบธนูอันประเสริฐของพระวายุแต่พระองค์กับทั้งหทัยธนู และ เกราะจธนูแต่พระองค์ || 1-26-11...

ข้าจะมอบอาวุธทั้งหมดที่บรรดาอสูรใช้อยู่ ข้าจะมอบมหาธนูอันยิ่งใหญ่ชื่อไวทยาธนะ และดาบแก้วชื่อนันทะ || 1-26-13

ข้าแต่มหาพายุ โอรสแห่งพระราชาผู้ประเสริฐ ข้าจะมอบธนูคันธวะที่ชื่อมานวะ แต่พระองค์ || 1-26-14...

พระปुरुโชตตมะทรงเห็นสายฝน ประจุลมพัดพาฝนที่ปรากฏขึ้นให้กระจายไป ทรง
เป่า มหาสังข์ปาณัจฉันยะ || 7-7-9...

ศรหลายดอกฉีกรากษสออกเป็นชิ้นๆ แล้วแทรกลงไปในพื้นที่ดิน ศรที่พระวิษณุทรงยิง
ออกมาจาก ธนูศรีงคะ ซึ่งมีก้านดี มีปลายเหมือนสายฟ้า || 7-7-13

(มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554, น. 44, 771)

พระรามเป็นกษัตริย์ที่มีบุญญาธิการ ทรงมีพระปรีชาสามารถและยังทรง
ตั้งอยู่ในธรรม ซึ่งขณะที่ทรงครองราชสมบัติในนครอโยธยา ทรงทำให้บ้านเมือง
สงบสุขและประชาชนมีแต่ความสุข ดังความว่า

เมื่อพระรามครองราชย์อยู่นั้น ประชาชนมีอายุหลายพันปี มีบุตรหลายพันคน ไม่มีโรค
ไม่มีความโศกเศร้า || 6-116-87

ต้นไม้มีลำต้นแผ่กว้าง ออกดอกผลตลอดเวลา ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ลมพัด
เย็นสบาย || 6-116-88

นรชนผู้ทำหน้าที่ของตนต่างพอใจหน้าที่การงานของตน เมื่อพระรามปกครองอยู่นั้น
เหล่าประชามีธรรมะเป็นที่สุด ไม่มีความเท็จ || 6-116-89

ทุกคนโชคดี ทุกคนมีธรรมะเป็นเป้าหมาย พระรามทรงครองราชย์เป็นเวลานานหลาย
หมื่นปี || 6-116-90

(มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554, น. 759)

รามายณะแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงว่าพระรามพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
เป็นปางอวตารของพระวิษณุ โดยใช้คำเรียกต่างๆ ทั้งพระนารายณ์ พระหริ เป็นต้น
พระรามทรงเป็นผู้ครอบครองอาวุธของเทพทั้ง 3 คือ พระวิษณุ พระพรหมา
และพระศิวะ อันแสดงให้เห็นว่าอำนาจของเทพผู้เป็นใหญ่ทั้ง 3 ได้ทรงมอบให้
เป็นอำนาจของพระรามซึ่งแม้จะอยู่ในร่างของมนุษย์ พระรามจึงทรงเป็นกษัตริย์
ซึ่งมีคุณสมบัติพร้อมทั้งอำนาจบารมีและคุณธรรมในการปกครองบ้านเมืองให้
ประชาชนอยู่อย่างสุขสงบ “พระราม” กลายเป็นกษัตริย์ในอุดมคติซึ่งเป็นรากฐาน
ให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติตามแนวทางการปกครองในฐานะ “เทวราชา”

คัมภีร์วิษณุปุราณะ ยังได้อธิบายถึงกำเนิดและหน้าที่ของกษัตริย์ว่า พระพรหมาทรงสร้างพระมนูให้เหมือนกับพระองค์เองไว้ในตำแหน่งผู้ปกครอง หมู่สัตว์ พระมนูและบุตรที่เกิดจากนางศตรูปซึ่งเป็นกษัตริย์ล้วนแล้วแต่ดำรงไว้ซึ่งความกล้าหาญ ยินดีในทางที่ชอบดำรงไว้ซึ่งความเพียรและดำรงไว้ซึ่งการดำรงรักษาพระเจ้าแผ่นดินนั้นสร้างจากเทพทั้งหมด เทพอยู่ในร่างกายของกษัตริย์ การเรียกขานกษัตริย์ว่า “ราชา” นั้นเกิดจากการสร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชน เพราะเมื่อไม่มีกษัตริย์ ประชาชนจะได้รับความเดือดร้อน *คัมภีร์วิษณุปุราณะ* กล่าวถึงเรื่องของพระปฤถุว่าพระองค์เป็นผู้มีพละนาฏภาพ ธนูอาชววะ ศรทิพย์และเกราะตกลงมาจากท้องฟ้าเพื่อเป็นอาวุธของพระองค์ พระองค์ได้รับการอภิเษกเป็น “ราชา” ทรงมีจักรเป็นอาวุธซึ่งกล่าวว่าพระองค์เป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุ “จักร” เป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ผู้ได้ชื่อว่าเป็น “พระจักรพรรดิ²” พระองค์เป็นผู้มีบุญเพียงคิดคำนึงก็มีอาหารที่บริบูรณ์ พระปฤถุเป็นผู้ประทานชีวิตจึงได้เป็นบิดาแห่งแผ่นดิน (Gupta, 1999, p. 45)

คัมภีร์วิษณุปุราณะ กล่าวถึงลักษณะของพระจักรพรรดิว่าจะต้องเป็นผู้มีพละนาฏภาพมาก รับสั่งแต่คำสัตย์ บริจาคทานสม่ำเสมอ ซื่อสัตย์และละอายต่อบาป มีเมตตา อดทน กล้าหาญ เป็นผู้ปราบปรามคนชั่ว ต้องรู้หลักธรรม กตัญญู มีความกรุณา รับสั่งไพเราะอ่อนหวานและนับถือผู้ที่ควรนับถือ เป็นผู้บูชาบวงสรวงเทพเจ้า เคารพพราหมณ์ ยกย่องสนับสนุนคนดีและพิจารณาตัดสินคดีความด้วยความยุติธรรม ดังข้อความว่า

---

² คำว่า “จักรพรรดิ” มาจากคำว่า “จกรวรรดิ” (cakravartin) ในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า ผู้ไปทุกแห่งโดยปราศจากการขัดขวาง ผู้ใช้จักรเคลื่อนรถไปได้ทุกแห่งโดยไม่มีเครื่องกีดขวาง พระราชาธิราช ผู้มีอำนาจสูงสุดของโลก ผู้ครองจักรหรือประเทศซึ่งกว้างใหญ่ไพศาลจากทะเลด้านหนึ่งจดทะเลอีกด้าน (Monier-Williams, 1979, p. 381) ดังนั้น “จักร” ซึ่งแปลว่า ล้อรถ วงกลม และอาวุธรูปกลมและมีแฉกซึ่งเป็นอาวุธของพระวิษณุ เป็นต้น จึงนับว่าเป็นเครื่องหมายสำคัญที่ผู้จะได้ชื่อว่าเป็น “พระจักรพรรดิ” จะต้องมิไว้ในครอบครอง

ผู้ที่เป็นพระราชานี้จะต้องเป็นผู้รับสั่งแต่คำสัตย์ บริจาคทานสม่ำเสมอ เป็นผู้ซื่อสัตย์ เป็นผู้ละอายต่อบาป เป็นผู้มีเมตตา เป็นผู้อดทน เป็นผู้กล้าหาญ เป็นผู้ปราบปราม คนชั่ว || 1:13:61

อนึ่งพระราชาก็ต้องเป็นผู้รู้หลักธรรม เป็นผู้กตัญญู เป็นผู้มีความกรุณา เป็นผู้รับสั่ง โไพเราะอ่อนหวาน เป็นผู้นับถือผู้ที่ควรนับถือ เป็นผู้บูชาบวงสรวง (เทพเจ้า) เป็นผู้เคารพพราหมณ์ (และ) เป็นผู้ยกย่องสนับสนุนคนดี || 1:13:62

และในขณะที่พิจารณาตัดสินคดีความผู้ที่เป็นพระราชาก็ต้องเป็นผู้ยุติธรรม ทั้งต่อศัตรู และมิตร || 1:13:63

(Gupta, 1999, p. 61)

สังคมอินเดียยุคแรกวรรณะพราหมณ์ถือเป็นผู้นำในสังคม ต่อมาวรรณะ กษัตริย์ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองจึงมีบทบาทขึ้นแทน คติความคิดเรื่องการอวตาร เป็นพระมหากษัตริย์ลงมาปราบสิ่งชั่วร้ายของพระวิษณุทำให้เกิดการยอมรับนับถือ ในพลังอำนาจของวรรณะกษัตริย์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการอวตารเป็นพระรามซึ่ง ทำให้เกิดการยอมรับนับถือในบทบาทหน้าที่ของกษัตริย์และเกิดความเชื่อว่ากษัตริย์ มิใช่บุคคลธรรมดาแต่เป็นเทวราชา เป็นพระวิษณุอวตารลงมาโดยมี “จักร” เป็น เครื่องหมายของความเป็น “พระมหากจักรพรรดิ” และกษัตริย์ควรมีวิถีการปฏิบัติที่ สอดคล้องดังที่พระราม ปางอวตารที่ 7 ของพระวิษณุทรงปฏิบัติ

พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ: การเทิดพระเกียรติพระบาท สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

สังคมไทยรับคติความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุมาจาก ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และกลายเป็นคติความเชื่อที่อยู่คู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ของไทยเรื่อยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งปัจจุบัน โดยนอกจากจะปฏิบัติจน เป็นประเพณีสืบทอดกันมาแล้ว ยังปรากฏในการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จ พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พระองค์ทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติ ระหว่าง ทรงครองราชย์ จนกระทั่งสวรรคต

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรีทรงขึ้นครองราชย์สมบัติสืบราชสันตติวงศ์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 และเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบอย่างโบราณราชประเพณี พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมมหาราชวัง เฉลิมพระปรมาภิไธยตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร” (กรมศิลปากร, 2559, น. 22–27) ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

“ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช” มาจากคำว่า “ปรม” (อย่างยิ่ง) สมาสกับคำว่า “อินทร์” (ผู้เป็นใหญ่) ปรมินทร์ จึงหมายถึง ผู้เป็นใหญ่อย่างยิ่ง คำว่า “มหาภูมิพล” มาจากคำว่า “มหา” (ยิ่งใหญ่) สมาสกับคำว่า “ภูมิพล” ซึ่งมาจากคำว่า “ภูมิ” (แผ่นดิน) สมาสกับคำว่า “พล” (กำลัง) “มหาภูมิพล” จึงหมายถึง กำลังแห่งแผ่นดินอันยิ่งใหญ่ คำว่า อดุลยเดช “อดุลย์” (ไม่มีอะไรเปรียบ) สมาสกับคำว่า “เดช” (อำนาจ) จึงหมายถึง อำนาจที่ไม่มีอะไรเปรียบได้ ดังนั้น “ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช” จึงมีความหมายว่า พระผู้เป็นใหญ่ยิ่งซึ่งเป็นกำลังแห่งแผ่นดินอันยิ่งใหญ่ซึ่งมีอำนาจที่ไม่มีอะไรเปรียบได้

“มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี” คำว่า “มหิตลาธิเบศร” มาจากคำว่า “มหิ” (แผ่นดิน) สมาสกับคำว่า “ตล” (พื้นผิว) ซึ่งสมาสกับคำว่า “อธิเบศร” “อธิเบศร” มาจากคำว่า “อธิป” (พระเจ้าแผ่นดิน) สมาสกับคำว่า “อีศร” (ความเป็นเจ้าเป็นใหญ่) จึงหมายถึง พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่บนพื้นแผ่นดิน “รามาธิบดี” มาจากคำว่า “ราม” (โอรสท้าวทศรถกับนางเกาสุริยา) สมาสกับคำว่า “อธิปดี” (ผู้เป็นใหญ่) รามาธิบดี จึงหมายถึง พระรามผู้เป็นใหญ่ “มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี” จึงมีความหมายว่า พระรามผู้เป็นใหญ่ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่บนพื้นแผ่นดิน

จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร คำว่า “จักรีนฤพดินทร” มาจากคำว่า “จักรี” (ผู้มีจักร) สมาสกับคำว่า “นฤพดินทร” ซึ่งมาจากคำว่า “นฤปดี” (พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่) สมาสกับคำว่า “อินทร์” (ผู้เป็นใหญ่) จึงหมายความว่า

พระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ยิ่งผู้ทรงจักร “สยามินทราธิราช” มาจากคำว่า “สยาม” สมาสกับคำว่า “อินทร” และ “อิธิราช” (พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่) “สยามินทราธิราช” จึงหมายความว่า “พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่แห่งสยาม” “บรมนาถบพิตร” มาจากคำว่า “บรม” (อย่างยิ่ง) สมาสกับคำว่า “นาถ” (ผู้เป็นที่พึ่ง) และ “บพิตร” (ผู้ให้ประโยชน์ ผู้ไม่มีบาป) ดังนั้นจึงหมายความว่า ผู้ให้ประโยชน์ผู้เป็นที่พึ่งอย่างยิ่ง “จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร” จึงหมายความว่า พระองค์ผู้ให้ประโยชน์ผู้เป็นที่พึ่งอย่างยิ่งใหญ่ ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่แห่งสยามประเทศ พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ผู้ทรงจักร

พระปรมาภิไธย **“พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร”** จึงมีความหมายว่า “พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งทรงเป็นกำลังแห่งแผ่นดินอันยิ่งใหญ่ซึ่งทรงมีอำนาจที่ไม่มีอะไรเปรียบได้ **ทรงเป็นพระราม**ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่บนพื้นแผ่นดิน ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ยิ่ง**ผู้ทรงจักร** ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่แห่งสยามประเทศ พระองค์ผู้ทรงให้ประโยชน์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งอย่างยิ่งใหญ่

พระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช แสดงการยกย่องเทิดพระเกียรติที่มีมากมายอย่างหาที่เปรียบมิได้ และสิ่งที่สำคัญคือยกย่องพระองค์ไว้ในฐานะ “พระเจ้าผู้ทรงจักร” และ “พระราม” กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชคือพระวิษณุผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในแผ่นดินไทย มีอำนาจบุญบารมีเหนือกว่าบุคคลทั้งปวง และเป็นผู้พิทักษ์คุ้มครองประชาชนในประเทศไทย และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 คือพระรามผู้แม้จะทรงเป็นมนุษย์แต่ก็เป็นอวตารของพระวิษณุ ทรงเป็นผู้มีอำนาจบุญบารมีเหนือบุคคลทั่วไปและทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงขจัดทุกข์บำรุงสุขให้บ้านเมืองสงบร่มเย็น

นอกจากการเฉลิมพระปรมาภิไธยอันแสดงถึงพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชตั้งแต่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีแล้ว คติความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์จะต้องทรงมีศาสตราวุธ

ดังเช่นเทพเจ้าทำให้มีการจัดสร้างเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภคขึ้นใหม่ เพื่อประกอบเกียรติยศและเสริมพระบารมีของพระมหากษัตริย์ เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระวิษณุ (ปราโมทย์ สกุลรักความสุข, 2554, น. 122) เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติก็มีสิ่งทีสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกว่าพระองค์ทรงเป็นอวตารของพระวิษณุ ดังต่อไปนี้

1. เครื่องราชกกุธภัณฑ์เครื่องหมายแห่งความเป็นกษัตริย์ เครื่องราชกกุธภัณฑ์หมายถึงเครื่องใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ เป็นเครื่องหมายแห่ง “พระราชาธิปไตย” จึงเป็นสิ่งที่ต้องนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2560) เครื่องราชกกุธภัณฑ์แห่งประเทศไทยที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระมหากษัตริย์ที่สำคัญมี 5 สิ่ง เรียกว่า “เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์” ได้แก่ พระมหาเศวตฉัตรหรือพระมหาพิชัยมงกุฏอย่างใดอย่างหนึ่ง พระแสงขรรค์ชัยศรี ฉลองพระบาทเชิงงอน ธารพระกรและวาลวิชนี มีรายละเอียดดังนี้

1.1 พระมหาเศวตฉัตรหรือพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร ฉัตรมีรูปร่างคล้ายร่มที่ซ้อนกันเป็นชั้นๆ เป็นเครื่องสูงสำหรับแขวน ปัก ตั้งหรือเชิญเข้ากระบวนแห่เพื่อเกียรติยศ พระนพปฎลมหาเศวตฉัตรเป็นฉัตรชั้นสูงสุด สีขาว มี 9 ชั้น รูปทรงชะลูด หุ้มด้วยผ้าขาว แต่ละชั้นมีระบายขลิบทองแผ่ลวดซ้อน 3 ชั้น ยอดชั้นล่างสุดห้อยอุบะจำปาทอง พระมหาเศวตฉัตรเป็นเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ที่สำคัญที่สุดที่ต้องน้อมเกล้าฯ ถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่โบราณถือว่าเศวตฉัตรเป็นสิ่งสำคัญกว่าสิ่งอื่น ฉัตร 9 ชั้นที่ใช้ในปัจจุบันหมายถึงผู้ที่ชนะทั้ง 8 ทิศ ชั้นล่างสุดหมายถึงพระมหากษัตริย์ที่ต้องทรงแบกภาระในการดูแลประชาชนทั้ง 8 ทิศ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2560)

1.2 พระมหาพิชัยมงกุฏ มงกุฏเป็นเครื่องประดับผม พระมหาพิชัยมงกุฏองค์ปัจจุบันเป็นมงกุฏแบบไทย ทำด้วยทองลงยาสีเขียวแดงประดับด้วยเพชรชีก บนยอดพระมหาพิชัยมงกุฏประดับด้วยมหาวิเชียรมณี พระมหาพิชัยมงกุฏมีน้ำหนัก 7.3 กิโลกรัม สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 1 อดีตเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงรับ

พระมหาพิชัยมงกุฎจากเจ้าพนักงานแล้วมิได้ทรงสวมแต่ทรงวางไว้ข้างพระองค์ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อรับแนวคิดจากราชสำนักยุโรปจึงถือเป็นประเพณีสืบมาว่าพระมหาพิชัยมงกุฎเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและถือว่าขณะทรงสวมพระมหาพิชัยมงกุฎ เป็นเวลาที่สำคัญที่สุดแห่งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (ยุพรา แสงทักษิณ, 2539, น. 21–23) มงกุฎเป็นเครื่องทรงของพระวิษณุเช่นกัน การสวมมงกุฎจึงหมายถึง การได้รับตำแหน่งหน้าที่สำคัญสูงสุดและภาระที่จะต้องแบกรับไว้

1.3 พระแสงขรรค์ชัยศรี ขรรค์คือศาสตราวุธชนิดหนึ่งมีคม 2 ด้าน ตรงกลางทั้งด้านหน้าและด้านหลังเป็นสันเล็กคล้ายคมหอก ด้ามสั้น ใช้สำหรับต่อสู้ ในระยะประชิดตัว ขรรค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์เป็นหนึ่งในอาวุธของ พระวิษณุ

1.4 ธารพระกร ธารพระกรคือไม้เท้า เป็นหนึ่งในเครื่องเบญจราช- กุฎภัณฑ์ที่มีหลักฐานว่าใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ของเดิมซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 ข้างในทำด้วยไม้ชัยพฤกษ์ ข้างนอกหุ้มด้วยทอง หัว (ส่วนต้น) และสัน (ส่วนปลาย) เป็นเหล็กคร่ำทอง ส่วนหัวทำเป็นรูปหัวเม็ด ส่วนสันทำเป็นรูปส้อมหรือสามง่าม ธารพระกรองค์นี้เรียกว่า “ธารพระกรชัยพฤกษ์” สมัยรัชกาลที่ 4 ทรงสร้าง “ธารพระกรเทวรูป” ซึ่งทำด้วยทองคำ ยอดเป็นรูปเทวดาใช้แทนธารพระกรชัยพฤกษ์ ต่อมาในรัชกาลที่ 6 จึงนำเอาธารพระกรชัยพฤกษ์มาใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อีกครั้งตราบเท่ารัชกาลปัจจุบัน (ยุพรา แสงทักษิณ, 2539, น. 25–26)

1.5 วาลวิชนี (พัดกับแส้จามรี) วาลวิชนี หมายถึง พัดทำด้วยขนสัตว์ วาลวิชนีสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นพัดใบตาลปิดทอง ด้ามและเครื่องประกอบ เป็นทองคำลงยาสีเขียวแดง ส่วนพระแส้หางจามรีทำด้วยขนหางจามรี ด้ามเป็น แก้วเจียรไน ประกอบด้วยทองคำลงยา (ยุพรา แสงทักษิณ, 2539, น. 27–29)

1.6 ฉลองพระบาทเชิงงอน เป็นรองเท้าประจำองค์พระมหากษัตริย์ ทำด้วยทองคำทั้งองค์ ลายที่สลักประกอบด้วยลายช่อหางโตแบบดอกเทศ ลงยา สีเขียวแดง เฉพาะตัวดอกลงยาสีเขียว เกสรสีแดง ห่วงอนทำเป็นตุ้มแบบกระดุม หรือดอกลำดวน มีคาดกลาง ส่วนตรงที่คาดกลางทำเป็นลายก้านต่อดอกชนิด ใบเทศ ฟังบุศย์น้ำเพชร ฉลองพระบาทเชิงงอนหมายถึง พื้นแผ่นดินอันเป็นที่

รองรับของเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชน (ยุพร แสงทักษิณ, 2539, น. 30-31)

2. พระราชลัญจกร ลัญจกร แปลว่า ตรา สำหรับใช้ตีหรือประทับ พระราชลัญจกร หมายถึงตราที่พระเจ้าแผ่นดินทรงใช้ประทับกำกับพระปรมาภิไธย และประทับกำกับเอกสารสำคัญที่ออกในพระปรมาภิไธย เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงพระราชอำนาจ และเป็นเครื่องหมายประจำรัชกาล ซึ่งจะต้องอัญเชิญขึ้น ทูลเกล้าฯ ถวายพระเจ้าแผ่นดินในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพร้อมกับเครื่องมงคล อื่นๆ พระราชลัญจกร มี 3 ประเภท ได้แก่ *พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน* หรือ ตราแผ่นดิน ใช้ประทับกำกับพระบรมนามาภิไธยในเอกสารสำคัญหรือกำกับนาม ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ *พระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดิน* ใช้ประทับกำกับ เอกสารสำคัญที่ออกในนามพระปรมาภิไธย และ*พระราชลัญจกรประจำพระองค์* ใช้ประทับกำกับพระบรมนามาภิไธยในเอกสารสำคัญส่วนพระองค์ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับ ราชการแผ่นดิน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2560)

พระราชลัญจกรที่ใช้ประทับเอกสารสำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีทั้งสิ้น 7 องค์ ได้แก่ *พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน* คือ พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ประจำรัชกาล *พระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดิน* ประกอบด้วยพระราชลัญจกร 5 องค์ ได้แก่ พระราชลัญจกรมหาโองการ พระราชลัญจกรหงสพิมาน พระราชลัญจกรไอยราพต (องค์ใหญ่) พระราชลัญจกร ไอยราพต (องค์กลาง) พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการ และ*พระราชลัญจกร ประจำพระองค์* พระราชลัญจกรซึ่งใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่เป็นเครื่องหมายบ่งบอกว่าพระองค์ทรงเป็นอวตารของ พระวิษณุ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ เป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ก่อนพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการจารึก พระสุพรรณบัฏพระบรมนามาภิไธย ดวงพระบรมราชสมภพ และพระราชลัญจกร ประจำแผ่นดินขึ้นตามโบราณราชประเพณี พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ที่จัด

พระราชพิธีจารึกตราขึ้นนั้น เป็นพระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างรูปขึ้น และในสมัยต่อๆ มา ใช้เป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินอย่างถาวรทุกรัชกาล โดยเปลี่ยนแต่พระปรมาภิไธยที่ขอบรอบพระราชลัญจกรให้เป็นตามรัชกาล ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2539, น. 108)

พระราชลัญจกรรูปพระครุฑพ่าห์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งสร้างเมื่อกระทำพิธีบรมราชาภิเษก โดยสร้างด้วยงาช้างทั้งองค์ ตามแบบอย่างโบราณราชประเพณีและสร้างเพิ่มเป็นองค์ที่ 2 เพื่อเชิญออกใช้ในราชการ การสร้างพระราชลัญจกรครั้งนี้สร้างขึ้นเป็นทองคำเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติในพระราชพิธีกาญจนาภิเษก ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำขึ้นในมหามงคลวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติ 50 ปี (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2539, น. 167)

พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์เป็นรูปครุฑ “ครุฑพ่าห์” หมายถึง “ผู้มีครุฑเป็นพาหนะ” คือ พระวิษณุ ครุฑเป็นพญานก มีรูปลักษณะผสมผสานระหว่างมนุษย์กับนก ตัวและแขนขาเป็นคน ส่วนศีรษะมีจะงอยปาก ปีก และเล็บเหมือนนกอินทรี ครุฑมีหน้าสีขาว ปีกสีแดงและร่างกายเป็นสีทอง ครุฑเป็นผู้มีฤทธิ์มาก แม้แต่พระวิษณุก็ไม่สามารถเอาชนะได้ จึงสัญญาเป็นมิตรต่อกัน ครุฑยินยอมเป็นพาหนะของพระวิษณุ ครุฑมีสิทธิ์ที่จะนั่งเหนือพระวิษณุโดยจะเกาะอยู่บนธงที่อนรถของพระองค์ เมื่อไทยรับคติความเชื่อเรื่องเทวราชมาจากอินเดียและถือว่ากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ ครุฑจึงกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย พระราชลัญจกรประจำพระองค์จึงมีรูปครุฑประจำดวงตราและใช้เป็นตราแผ่นดิน (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545, น. 26) ครุฑยังใช้เป็นธงแทนองค์พระมหากษัตริย์เรียกว่า “ธงมหाराช” เป็นรูปครุฑสีแดงอยู่บนพื้นธงสีเหลือง จะเชิญขึ้นเหนือเสา ณ พระราชวังเพื่อแสดงว่าพระมหากษัตริย์ประทับอยู่ ณ ที่นั้น นอกจากนี้พระคทาหรือกระบองซึ่งเป็นอาวุธชนิดหนึ่งของพระวิษณุที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงใช้ประจำพระองค์ในการ

พระราชพิธีสำคัญ ส่วนท้ายตอนยอดของคทาก็เป็นรูปพระครุฑพ่าห์ (วิทย์ พิณคันเงิน, 2551, น. 134)

2.2 พระราชลัญจกรประจำรัชกาลที่ 9 พระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนั้น โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างขึ้นโดยคิดประดิษฐ์รูปปลายตามความหมายแห่งพระปรมาภิไธย “ภูมิพล” โดยนัยความหมายว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เป็นกำลังหรือเป็นใหญ่แห่งแผ่นดิน พระราชลัญจกรประจำองค์เป็นตรางา มีลักษณะรูปไข่ ขนาดกว้าง 5 เซนติเมตร ยาว 6.2 เซนติเมตร สูง 9.4 เซนติเมตร เป็นรูปพระที่นั่งอัฐทิศ มีรูปพระมหาอุณาโลมอยู่ภายในวงจักร รอบวงจักรมีรัศมีเปล่งออกมาโดยรอบเหนือจักรเป็นรูปเศวตฉัตรเจ็ดชั้น ตั้งอยู่บนพระที่นั่งอัฐทิศ (สำนักนายกรัฐมนตรี้, 2539, 109) ความหมายแห่งพระราชลัญจกรประจำองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มีดังต่อไปนี้

1. *รูปเศวตฉัตรเจ็ดชั้นที่ตั้งอยู่บนพระที่นั่งอัฐทิศ* พระที่นั่งอัฐทิศเป็นพระแท่นแปดเหลี่ยม สร้างจากไม้มะเดื่อ มีพระมหาเศวตฉัตรกางกั้นอยู่เบื้องบนและคันฉัตรปักอยู่ตรงส่วนกลางของพระที่นั่ง ในวันประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จขึ้นประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศ เพื่อทรงรับน้ำอภิเษกที่ผู้แทนของประชาชนจากทิศทั้งแปดทูลเกล้าฯ ถวาย อันหมายถึงประชาชนเป็นผู้กราบบังคมทูลถวายแผ่นดินให้ทรงครองราชย์ และพร้อมใจกันอัญเชิญพระองค์เสด็จขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ตรงตามคติความเชื่อของการสถาปนาพระมหากษัตริย์ด้วยความยินยอมพร้อมใจของปวงชน ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์ทรงรับแผ่นดินและน้ำอภิเษกจากประชาชนแทนการรับจากราชบัณฑิต พระที่นั่งอัฐทิศจึงเป็นสัญลักษณ์แทนแผ่นดินและเศวตฉัตรเป็นเครื่องหมายของ “ธรรมราชา” คือพระราชผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ (วิทย์ พิณคันเงิน, 2551, น. 93)

2. *รูปจักรและอุณาโลม* จักรเป็นอาวุธของพระวิษณุ หมายถึงการสืบราชวงศ์มาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งทรงดำรงตำแหน่ง “เจ้าพระยาจักรี” ก่อนจะปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

และหมายถึงการสืบราชวงศ์มาจากพระวิษณุ ดังพระนาม “พระจักรี” ตามคติความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์คือพระวิษณุอวตารลงมาปราบยุคเข็ญ จักรและอุณาโลมเป็นเครื่องหมายแห่งเทวราชา จักรเป็นอาวุธของพระวิษณุ ส่วนอุณาโลมหรือพระเนตรดวงที่สามของพระศิวะมีลักษณะเป็นเลขเก้าไทยซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินลำดับที่เก้าแห่งราชวงศ์จักรี จักรและอุณาโลมซึ่งอยู่ใต้เศวตฉัตรจึงหมายความว่าทรงใช้พระราชอำนาจด้วยความถูกต้องชอบธรรม

3. *รูปรัศมีสีทองเปล่งประกาย 32 แฉก* หมายถึงพระบรมเดชานูภาพ 32 ประการแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่แผ่กระจายออกไปทั่วเพื่อยังความร่มเย็นเป็นสุขให้บังเกิดขึ้นกับพสกนิกรในทุกสารทิศ ซึ่งเป็นคติความเชื่อแต่โบราณว่าพระเจ้าแผ่นดิน คือผู้ทรงบุญญาธิการสมบูรณ์ของมหาบุรุษทั้ง 32 ประการ ลักษณะรัศมีดังกล่าวยังสอดคล้องกับพระนามพระวิษณุที่เกี่ยวข้องกับแสงสว่างซึ่งแปลว่าแผ่กระจายไปทั่วด้วย

3. การจัดสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 50 ปี กองทัพเรือได้จัดสร้างเรือพระที่นั่งขึ้นเพื่อถวายในวโรกาสที่จัดพระราชพิธีกาญจนาภิเษก เรือพระที่นั่งลำนี้ได้รับพระราชทานนามว่า “เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9” ซึ่งโขนเรือเป็นรูปพระวิษณุทรงครุฑ จึงนับเป็นการเทิดพระเกียรติและส่งเสริมพระบรมเดชานูภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามคติธรรมเนียมว่าทรงเป็นสมมติเทพเป็นปางอวตารของพระวิษณุ (โครงการสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9, 2560)

4. การจัดสร้างพระเมรุมาศ พระเมรุมาศเป็นสิ่งก่อสร้างในการพิธีพระบรมศพ โดยใช้ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพเพื่อรอการถวายพระเพลิง ถือเป็นสิ่งแสดงพระเกียรติยศในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ การสร้างพระเมรุมาศเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งถือคติว่าเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจะนับถือเทพเจ้าและเชื่อว่า

พระมหากษัตริย์เป็นเทวราชา เมื่อพระมหากษัตริย์ดำรงพระชนม์ชีพจะประทับในพระบรมมหาราชวังซึ่งประดิษฐานทิพยวิมานและแวดล้อมด้วยสิ่งแสดงพระเกียรติยศ เมื่อสวรรคตแล้วก็จะกลับไปสถิตยังสรวงสวรรค์ การเรียกสถานที่ตั้งพระบรมศพเพื่อประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงว่าพระเมรุมาศเป็นการส่งพระบรมศพและดวงพระวิญญาณเสด็จกลับยังเขาพระสุเมรุ (นนทพร อยู่มั่งมี, 2559, น. 213–215) เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสวรรคต นอกจากการดำเนินงานสร้างพระเมรุมาศแล้ว ยังได้สร้างประติมากรรมประดับตกแต่งพระเมรุมาศซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในฐานะที่ทรงเป็นอวตารของพระวิษณุ ดังนี้

4.1 รูปปั้นพระวิษณุ สำนักช่างสิบหมู่ได้ปั้นรูปปั้นพระวิษณุให้เหมือนกับพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชตามความเชื่อที่พระมหากษัตริย์คือองค์พระวิษณุอวตารลงมา ดังที่สำนักช่างกรมประชาสัมพันธ์ได้รายงานข่าวเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2560 ว่า

... การจัดสร้างประติมากรรมประดับพระเมรุมาศงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช... จะปั้นพระพักตร์ของพระนารายณ์ให้เหมือนกับพระพักตร์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตามความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์ คือองค์พระนารายณ์อวตารลงมา สง่างามและแย้มพระโอษฐ์ แสดงถึงพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย มี 4 กร 2 กรด้านหน้าพนมมือ ส่วน 2 กรด้านหลัง ฝั่งซ้ายถือสังข์ ฝั่งขวาถือจักร ฉลองพระองค์อย่างพระมหากษัตริย์สี่เหลี่ยม ทรงพระมหามงกุฎทอง

(สำนักช่างกรมประชาสัมพันธ์, 2560)

รูปปั้นพระวิษณุที่ปั้นพระพักตร์เหมือนพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนั้นแสดงให้เห็นการยอมรับว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 คือพระวิษณุอวตารลงมาเพื่อกำจัดทุกข์เข็ญให้แก่ประชาชน พระองค์มิใช่บุคคลธรรมดา แต่ทรงเป็นเทวราชาผู้มีอำนาจบุญบารมีและยังแสดงให้เห็นว่าคติความเชื่อเรื่องพระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุยังคงสืบทอดยอมรับนับถือในสังคมไทยและใช้เทิดพระเกียรติ

4.2 ฉากบังเพลิง พระนารายณ์อวตาร 9 ปาง ฉากบังเพลิง เป็นเครื่องกั้นทางขึ้นลงพระเมรุมาศ มักเขียนเป็นรูปเทวดา มีลักษณะเป็นฉากพับได้ติดไว้กับเสาทั้ง 4 ด้าน บริเวณบันไดขึ้นลงพระเมรุมาศเพื่อมิให้เห็นการถวายพระเพลิงพระบรมศพและใช้บังลม (กรมศิลปากร, 2559, น. 31) การจัดสร้างพระเมรุมาศในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 นั้น สำนักช่างสิบหมู่ได้วาดภาพฉากบังเพลิงเป็นเรื่องพระนารายณ์อวตาร โดยฉากบังเพลิงสูง 4.4 เมตร กว้าง 5.35 เมตร มี 2 ด้าน ประกอบด้วย 4 ช่อง ช่องละ 2 ส่วน ช่องบนประกอบด้วยพระนารายณ์อวตาร จำนวนทั้งหมด 8 ปาง โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงประทับอยู่ในพระเมรุมาศ ทรงบุษบก 9 ยอด เปรียบเป็นพระนารายณ์ปางที่ 9 นอกจากนั้นบนฉากบังเพลิงยังมีเรื่องราวโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 24 โครงการ แยกตามหมวดดิน น้ำ ลม ไฟ ดังความว่า

... ฉากมีลักษณะเป็นฉากพับได้ติดไว้กับเสาพระเมรุมาศทั้ง 4 ด้าน... โดยแต่ละทิศแสดงเรื่องนารายณ์อวตาร ฉบับพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 6 จำนวน 8 ปาง และมีกลุ่มเทวดาแสดงความยินดีและรับกลับสู่สรวงสวรรค์ จิตรกรรมบนฉากบังเพลิงด้านทิศเหนือ ช่องด้านบน เขียนปางที่ 1 มัลยาอวตาร ทรงอวตารเป็นปลาทรายทอง ปางที่ 2 กูรมาวตาร ทรงอวตารเป็นเต่า ช่องด้านล่างแสดงเรื่องโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหมวดน้ำ... ช่องด้านบนเป็นปางที่ 3 วราหาวตาร ทรงอวตารเป็นหมูป่า ปางที่ 4 นรสิงหาวตาร ทรงอวตารเป็นนรสิงห์ ช่องด้านล่างเป็นโครงการพระราชดำริหมวดดิน... ช่องด้านบนแสดงเรื่องราวปางที่ 6 ปรศุรามาวตาร ทรงอวตาร

เป็นพรหมณ์ปรศุราม ผู้ใช้ขวานเป็นอาวุธ ปางที่ 7 รามาวตาร ทรงอวตารเป็นพระราม ในรามเกียรติ์ ช่องด้านล่างแสดงโครงการพระราชดำริหมวดไฟ... ทิศตะวันตก เขียนปางที่ 8 กฤษณาวตาร ทรงอวตารเป็นพระกฤษณะ และปางที่ 10 กัลกยาวตาร ทรงอวตารเป็นมนุษย์ขี่ม้าขาว ช่องด้านล่างแสดงโครงการพระราชดำริหมวดลม... จิตรกรรมฉากบังเพลิงในพระราชพิธีถวายพระเพลิงครั้งนี้ยึดคติความเชื่อกษัตริย์เปรียบเสมือนสมมุติเทพ เมื่อสวรรคตก็กลับสู่สรวงสวรรค์อีกครั้ง...

(บันทึกไว้ในภาพเขียน จิตรกรรมฉากบังเพลิงรัชกาลที่ 9, 2560)

5. บทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติและแสดงความอาลัย คติความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารของพระวิษณุยังปรากฏในวรรณกรรม ทั้งเพื่อใช้สรรเสริญพระบารมีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชขณะทรงครองสิริราชสมบัติและใช้เพื่อแสดงความอาลัยแด่พระองค์เมื่อสวรรคต ดังตัวอย่าง

บทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติ

บังคมบรมบาทเจ้า	จอมสยาม
มหาราชเลิศลือนาม	โลกซ้อง
พระดุษฎีอวตารราม	รอนราพนธ์
ยงยิ่งพระเกียรติก้อง	เกริกหล้า เลอสรวง

กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ
(กรมศิลปากร, 2538, อาเศียรวาทราชสดุดี)

ฤทราภริรักษ์เอื้อ	อวตาร
ทรงจักรสีบราชภาร	พิทักษ์แคว้น
ทรงสังข์หลังธรรมทาน	ทะนุกศาสน์
กมุตคู้คทาแมน	มहित์ป้องปฐพี

ชวิน พงษ์ผจญ
(กรมศิลปากร, 2559, น. 65)

บทร้อยกรองแสดงความอาลัยและน้อมรำลึกในพระมหากษัตริย์คุณ

เพียงดวงสุริเยศเจ้า	เจ็ดดวง
ไหม้ที่ทุกห้องทรวง	ราษฎร์แล้ว
สี่สมุทรฤอาจดวง	น้ำเนตร ไทยนา
ด้วย พระจอมจักรแก้ว	นิวัติไพ่นไวภูณัฐ

ปารเมศ อภัยฤทธิรงค์

(ร้อยมณีน้าตารำลึกพระมหากษัตริย์คุณฯ, 2560, น. 56)

พระเอยพระพงศ์โพธิ	ในพระโกศแต่วรกาย
หาก เกษียรสมุทร สาย	สีพระแท่นพระทัยทูน
สมเด็จพระราเมศ	คินนิเวศน์ ณ ไวภูณัฐ
บรรดานราดुर	พิโรธนบ่บรรเทา

สายปาน บุริวรรณชนะ

(ร้อยมณีน้าตารำลึกพระมหากษัตริย์คุณฯ, 2560, น. 77)

คติความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์คือองค์อวตารของพระวิษณุได้รับการนำมาใช้เพื่อสรรเสริญพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ตั้งแต่ทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติ จนกระทั่งพระองค์สวรรคต ทั้งการเฉลิมพระปรมาภิไธย การจัดสร้างเครื่องราชกกุธภัณฑ์ การสร้างตราพระราชลัญจกร การสร้างเรือพระที่นั่ง การสร้างพระเมรุมาศ ตลอดจนบทร้อยกรองต่างๆ เพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ ซึ่งทั้งหมดล้วนสร้างขึ้นตามกรอบความคิดว่าพระองค์คือพระวิษณุอวตารลงมาเป็นพระมหากษัตริย์เพื่อปกป้องดูแลประชาชน

จักรีนฤพดินทร สยามินทราราช: พระผู้บำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชน

“พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ” เป็นแนวความคิดการเฉลิมพระเกียรติที่ได้รับการสืบทอดมาจนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชอย่างต่อเนื่องนับแต่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้คนไทยยอมรับและยกย่องว่าพระองค์คืออวตารของพระวิษณุ ก็คือ บทบาทในการบำบัดทุกข์และสร้างความสุขให้แก่ประชาชนตลอดระยะเวลา 70 ปีในการ

ครองราชย์ของพระองค์ พระราชกรณียกิจที่สอดคล้องกับหน้าที่พิทักษ์รักษาของ พระวิษณุได้รับการยอมรับเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป ดังที่นายโคฟี อันนัน เลขาธิการ สหประชาชาติ เป็นผู้แทนสหประชาชาติเข้าเฝ้าฯ เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล “ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ (Lifetime Achievement in Human Development Award)” แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงเป็นบุคคลแรกที่ได้รับรางวัลเกียรติยศนี้ในฐานะที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อ การพัฒนามนุษย์อย่างต่อเนื่องตลอดมา (กษัตริย์นักพัฒนา ยูเอ็นสดุดี “ในหลวง” ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล, 2560) รางวัลที่ทรงได้รับนอกจากจะเป็นเครื่องยืนยัน ถึงพระมหากษัตริย์คุณที่ทรงมีต่อราษฎรอย่างแท้จริงแล้ว ยังแสดงให้เห็นบทบาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ที่สอดคล้องกับบทบาทของพระวิษณุ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พระผู้ทรงปกป้องดูแลรักษา พระวิษณุทรงเป็นเทพที่มีหน้าที่ปกป้อง ดูแลรักษาโลกมนุษย์ พระนามว่า “วิษณุ” คือผู้ที่แพร่กระจายไปทั่วหรือผู้ทำงาน “อุรุกาย” คือผู้ดำเนินไปได้ไกล “อุรุกรม” คือผู้ก้าวไปได้ไกล และ “ตรีวิกรม” คือ การดำเนินเพียง 3 ก้าวที่มีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของจักรวาล พระวิษณุ เป็นเทพที่เกี่ยวข้องกับแสงสว่างและชีวิต ทรงดูแลอุปถัมภ์มนุษย์ ประทานอาหาร และความอุดมสมบูรณ์ ต่อสู้กับความชั่วร้ายและความแห้งแล้ง พระนามพระวิษณุ ซึ่งหมายถึงแสงสว่างที่ส่องไปทุกแห่ง แสงสว่างที่ขจัดไล่ความมืดมนหรือขจัดไล่ความ ทุกข์ยาก ความชั่วร้ายให้หมดไป สอดคล้องกับพระนาม “พระหริ” ซึ่งแปลว่า พระอาทิตย์ การระงับ กำจัดความชั่วหรือบาป

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนับตั้งแต่ทรงขึ้น ครองราชสมบัติ พระองค์ทรงทำงานหนัก เสด็จพระราชดำเนินไปในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย พระราชทานโครงการในพระราชดำริต่าง ๆ มากมายเพื่อช่วยแก้ไข ปัญหาความทุกข์ยากและสร้างความสุขให้แก่ประชาชนทั่วทุกท้องถิ่น ประมวล พระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ได้ ดังต่อไปนี้

พระราชกรณียกิจด้านการเกษตรและการยกระดับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีพระราชดำริว่า

“การเกษตรนั้นถือได้ว่าเป็นทั้งรากฐานและชีวิตสำหรับประเทศของเรา... ข้าพเจ้าจึงมีความเห็นเสมอมาว่า วิธีการพัฒนาที่เหมาะสมแก่ประเทศเราอย่างยิ่งก็คือจะต้องทำนุบำรุงเกษตรกรรมทุกสาขาให้พัฒนาก้าวหน้า เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรทุกระดับให้สูงขึ้น” (พระบรมราโชวาท, 2560) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงให้ความสนใจด้านการเกษตร โดยเสด็จเยี่ยมไม้ไต่ถามทุกข์สุขของประชาชนและรับฟังปัญหาต่างๆ จนเกิดเป็นโครงการตามพระราชดำริมากมาย นอกจากนี้พระองค์ยังมีพระราชกรณียกิจด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากมายอีกด้วย

พระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และสาธารณสุข พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงถือว่าปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ถ้าคนเรามีสุขภาพเสื่อมโทรม ก็จะไม่สามารถพัฒนาชาติได้ เพราะทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติก็คือพลเมือง” (พระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และสาธารณสุขของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2560) เมื่อทรงเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามท้องที่ต่างๆ ทุกครั้งจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีคณะแพทย์โดยเสด็จพระราชดำเนินไปในขบวนอย่างใกล้ชิด เพื่อจะได้รักษาผู้ป่วยได้ทันที นอกจากนี้พระองค์ยังได้ริเริ่มโครงการด้านการแพทย์และสาธารณสุขมากมาย

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักดีว่าการศึกษาของเยาวชนเป็นพื้นฐานสำคัญของประเทศชาติ ดังพระราชดำรัสว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติและคุณธรรมของบุคคล หากสังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วนในทุกๆ ด้านแล้ว สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถดำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศชาติไว้และพัฒนาก้าวหน้าต่อไปโดยตลอด” (พระบรมราโชวาทพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา, 2560) พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริริเริ่มโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามากมาย เช่น โรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ศูนย์การศึกษาพระราชทาน

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกของทุกศาสนา พระองค์ทรงสนับสนุนให้มีการสร้างศาสนสถาน เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานในการเปิดพระราชพิธีเนื่องในวโรกาสต่างๆ ทรงมีแนวพระราชดำริที่แสดงให้เห็นความสำคัญของศาสนาว่า “. . . ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ ผู้ที่จะสามารถประพฤติชอบและหาเลี้ยงชีพได้ด้วยนั้น ย่อมจะต้องมีทั้งวิชาความรู้และหลักธรรมทางศาสนาวิชาการ . . . ผู้นั้นจะได้ประสบความสุข และความสำเร็จในชีวิตโดยสมบูรณ์ . . .” (พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2560)

พระราชกรณียกิจด้านความมั่นคงภายในประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสด็จฯ เยี่ยมพสกนิกรไปทุกหนแห่ง ทรงพบผู้คนในระดับล่าง แลกเปลี่ยน รับรู้และทรงเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของคนเหล่านั้นและทรงนำข้อเท็จจริงทั้งหลายซึ่งสร้างความทุกข์ยากแก่คนเหล่านั้นมาหาแนวทางช่วยเหลือแก้ไข พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติที่ทำให้เกิดความรักใคร่สามัคคีปรองดองกัน เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองพระองค์ก็ทรงเป็นผู้ระงับเหตุร้ายทำให้ประเทศไทยกลับมาสงบสุขได้เสมอมา เสด็จฯ ไปเยี่ยมทหาร ตำรวจถึงฐานปฏิบัติการเพื่อปลอบขวัญและให้กำลังใจ โดยมีได้ทรงเกรงกลัวต่อภัยอันตราย เสด็จฯ เยี่ยมผู้ที่บาดเจ็บจากการปฏิบัติหน้าที่และพระราชทานความช่วยเหลือแก่ครอบครัวผู้เสียชีวิต ตลอดจนพระราชทานความช่วยเหลือแก่ผู้พิการทุพพลภาพ ก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นพระองค์ยังพระราชทานพระบรมราโชวาทเตือนสติประชาชนให้ “รู้รักสามัคคี” อันจะทำให้ประเทศชาติดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข

พระราชกรณียกิจด้านศิลปวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า “ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองมาช้านานหลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิตกำลังทั้งกายและใจ สะสมสิ่งเหล่านี้ไว้เพื่อพวกเรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เรา

จะต้องรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คงทนถาวร เป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังต่อไป...” (พระบรมราชาโชวาท พระราชดำรัส เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม, 2560) พระองค์ทรงตั้งกรมหรัสพขึ้นเพื่อฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมไทย ทรงตั้งโรงละครหลวงเพื่อส่งเสริมการแสดงละครในหมู่ข้าราชการ ทรงแสดงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกแบบอาคารสมัยใหม่เป็นแบบทรงไทย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง ทรงเป็นดังแสงสว่างที่ช่วยขจัดความทุกข์ให้แก่ปวงชนชาวไทยในทุก ๆ ด้าน เสด็จฯ ไปช่วยแก้ไขปัญห และพระราชทานความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประชาชนทุกที่แม้จะเป็นสถานที่ที่ห่างไกล หรือเป็นถิ่นทุรกันดารเพียงใดก็ตาม รอยพระบาทที่ทรงพระดำเนินไปทั่วแผ่นดินไทย เปรียบดังการนำแสงสว่างไปสู่ชีวิตที่มีดมน พระองค์จึงทรงเป็น “พระวิษณุ” และทรงเป็น “พระหริ” ที่แท้จริงของปวงชนชาวไทย

2. พระผู้พระราชทานสายน้ำ พระวิษณุเป็นเหตุให้เกิดน้ำฝนและแม่น้ำ คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ ทรงประทานความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประชาชน พระนารายณ์เป็นพระนามที่มีหน้าที่ยามพระองค์ต้องเกี่ยวข้องกับสายน้ำ ดังนั้นพระวิษณุหรือพระนารายณ์จึงเป็นเทพเจ้าที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับน้ำและเป็นพระผู้ประทานสายน้ำให้แก่ประชาชน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงให้ความสำคัญกับทรัพยากรน้ำเป็นอย่างยิ่ง จนนับเป็นพระราชกรณียกิจหลัก ทรงให้ความสำคัญว่า “น้ำคือชีวิต” ดังพระราชดำรัส ความว่า “...หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะว่าชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้...” พระองค์ทรงเห็นว่าการพัฒนาแหล่งน้ำและการชลประทานเป็นงานที่มีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศในการช่วยให้เกษตรกรเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปีและสามารถแก้ไขปัญหาน้ำตกไม่พอเหมาะกับความต้องการในพื้นที่เพาะปลูกด้วย โดยพระราชทานโครงการการจัดการทรัพยากรน้ำและพัฒนา

แหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แบ่งเป็น 6 ประเภท (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ, 2560) ได้แก่

1. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค ได้แก่ เขื่อน อ่างเก็บน้ำและฝายทดน้ำ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำขนาดต่าง ๆ อันเนื่องมาจากพระราชดำริมีจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ เช่น เขื่อนเก็บน้ำแม่งัดสมบูรณ์ชล อ่างเก็บน้ำห้วยเดียก โครงการเขื่อนเก็บกักน้ำแม่น้ำป่าสัก โครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง

2. โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อการรักษาต้นน้ำลำธาร เช่น งานพัฒนาแหล่งน้ำของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ อำเภอดอยสะเก็ด อ่างเก็บน้ำห้วยใจ๋ จังหวัดเชียงใหม่

3. โครงการระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม เช่น การระบายน้ำออกจากพื้นที่เพาะปลูกขอบพญาเจาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

4. โครงการบรรเทาอุทกภัย เป็นการจัดการทรัพยากรน้ำแบบอเนกประสงค์ที่มุ่งพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการชลประทาน แหล่งน้ำที่ใช้ผลิตน้ำประปา และช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในบริเวณใต้เขื่อนในภาคกลางและกรุงเทพมหานคร เช่น โครงการเขื่อนเก็บกักน้ำแม่น้ำป่าสัก จังหวัดลพบุรีและสระบุรี

5. การจัดการทรัพยากรน้ำในลักษณะเขื่อนระบายน้ำ งานขุดลอกหนองบึงและงานสระเก็บน้ำ เป็นการสร้างสระเก็บน้ำในท้องที่ต่าง ๆ ที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติ หรือสภาพภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยให้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำและที่เก็บกักน้ำประเภทอื่น

6. การจัดการทรัพยากรน้ำในบรรยากาศ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงคิดค้นวิธีแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในรูปของการจัดการน้ำในบรรยากาศ แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

6.1 การทำเครื่องดักหมอก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงศึกษาข้อมูลว่าหมอกในอากาศสามารถกลายเป็นหยดน้ำห่อเลี้ยงต้นไม้ได้ จึงทรงจัดทำแผงดักหมอกขึ้นจากวัสดุพื้นบ้านง่ายๆ เพื่อเปลี่ยนหมอกในอากาศเป็นหยดน้ำ นำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การปลูกป่า (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ, 2560)

6.2 การทำฝนเทียม หรือ “ฝนหลวง” เป็นกระบวนการนำน้ำที่มีในบรรยากาศมาใช้ประโยชน์ ด้วยการเหนี่ยวนำไอน้ำในบรรยากาศให้กลั่นตัวเป็นละอองน้ำ เมื่อละอองน้ำรวมตัวหนาแน่นจะเกิดเป็นเมฆ จากนั้นจึงกระตุ้นให้เมฆรวมตัวกันหนาแน่นและเพิ่มปริมาณมากขึ้นจนเป็นฝนตกลงมา ในอดีตกำหนดให้ฝนตกในพื้นที่ตามต้องการเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ยาก แต่ด้วยพระปรีชาและพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่แห้งแล้งทั่วทั้งดงดาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อ พ.ศ. 2498 ทรงทราบถึงความเดือดร้อนทุกข์ยากของราษฎรและเกษตรกรที่ขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคและทำการเกษตร จึงทรงพระราชนิพนธ์โครงการพระราชดำริ “ฝนหลวง” (Artificial Rain) ขึ้น ทรงใช้เวลาอีก 14 ปี ในการศึกษาวิจัยจนเกิดเป็นโครงการค้นคว้าทดลองปฏิบัติการฝนหลวงขึ้น การทดลองปฏิบัติการจริงในท้องฟ้าเป็นครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 1-2 กรกฎาคม พ.ศ. 2512 ซึ่งเลือกพื้นที่วนอุทยานเขาใหญ่เป็นพื้นที่ทดลองแห่งแรก โดยทดลองหยอดก้อนน้ำแข็งแห้ง (dry ice หรือ solid carbondioxide) ขนาดไม่เกิน 1 ลูกบาศก์นิ้ว เข้าไปในยอดเมฆสูงไม่เกิน 10,000 ฟุตที่ลอยกระจายอยู่เหนือพื้นที่ทดลองทำให้กลุ่มเมฆมีการเปลี่ยนแปลงทางฟิสิกส์ เกิดการกลั่นรวมตัวกันหนาแน่นเป็นเมฆฝนขนาดใหญ่แล้วเคลื่อนตัวตามทิศทางลมพัดไปจากสายตา ซึ่งได้รับรายงานยืนยันว่าเกิดฝนตกลงสู่พื้นที่ทดลองในที่สุด ต่อมาพระองค์จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกาก่อตั้งสำนักงานปฏิบัติการฝนหลวงขึ้นในปี พ.ศ. 2518 สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเป็นหน่วยงานรองรับโครงการพระราชดำริฝนหลวง ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาเทคโนโลยีและเทคนิคควบคู่กันไปด้วย ด้วยพระปรีชาสามารถทรงพัฒนาเทคนิคการโจมตีเมฆอ่อนและเมฆเย็นพร้อมกันในกลุ่มเมฆเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงสรุปขั้นตอนกรรมวิธีและทรงประดิษฐ์เป็นแผนภาพการ์ตูนพระราชทานให้ใช้เป็น “ตำราฝนหลวง” พระราชทานแก่นักวิชาการฝนหลวงเพื่อถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2542 กระบวนการดัดแปลง

สภาพอากาศให้เกิดฝนโดยเทคโนโลยีฝนหลวงเป็นนวัตกรรมใหม่ล่าสุดที่ทรงประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา พระราชทานให้ใช้ปฏิบัติการในประเทศไทยเป็นประเทศแรก ยังไม่มีประเทศใดในโลกเคยปฏิบัติด้วยเทคโนโลยีนี้มาก่อน (ความเป็นมาของโครงการพระราชดำริฝนหลวง, 2560)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระวิษณุอวตาร ผู้พระราชทานน้ำสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ประชาชนชาวไทย ชับไล่ความแห้งแล้งที่ก่อให้เกิดความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต น้ำฝนของพระองค์มิได้เกิดขึ้นด้วยอำนาจศักดิ์สิทธิ์แต่เกิดขึ้นจากความรักความเมตตาที่พระองค์ทรงมีต่อประชาชนผู้ทุกข์ยาก จึงทรงอุทิศพระวรกายคิดค้นจนกลายเป็น “ฝนหลวง” พระราชทานเพื่อบำบัดทุกข์ให้แก่ประชาชน พระองค์จึงทรงเป็นอวตารของพระวิษณุและทรงเหมาะสมกับพระนาม “พระนารายณ์” เพราะพระองค์เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ “พระนารายณ์” จะใช้เรียกขานพระวิษณุเมื่อบรรทมอยู่ในเกษียรสมุทรยามที่จะสร้างโลกขึ้นใหม่อีกครั้ง เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่พระราชทานน้ำซึ่งเป็นการสร้างโลกสร้างชีวิตใหม่ให้แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร และสร้างโลกที่มีความสุขสมบูรณ์ให้แก่ประชาชนผู้แร้นแค้นของพระองค์

3. พระรามาธิบดี: พระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม รามจันทร์หรือพระรามตัวละครเอกในมหากาพย์รามายณะของอินเดียหรือรามเกียรติ์ในวรรณคดีไทยเป็นปางอวตารที่ 7 ของพระวิษณุเพื่อลงมากำจัดราavana พระรามเป็นกษัตริย์ในอุดมคติผู้มีพระปรีชาสามารถ ทรงรอบรู้ในศิลปศาสตร์ 18 ประการซึ่งเป็นศาสตร์ที่พระมหากษัตริย์แต่โบราณจะต้องทรงศึกษาและทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชก็ทรงมีคุณสมบัติต่าง ๆ ดังพระรามเช่นกัน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ทรงเป็นผู้มีพระปรีชาสามารถ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นผู้มีความสามารถรอบด้าน ทรงรอบรู้หลายภาษา ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมันและละติน ทรงเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษาแผนกวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยไลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ทรงขึ้นครองราชสมบัติขณะพระชนมพรรษา 19 พรรษา พระองค์มีพระราชภารกิจ

ด้านการศึกษาก็เสด็จพระราชดำเนินกลับไปเพื่อทรงศึกษาต่อ ณ กรุงโลซานน์ แม้จะทรงโปรดวิชาวิศวกรรมศาสตร์ แต่เพื่อประโยชน์ในการปกครองประเทศจึงทรงเปลี่ยนมาศึกษาวิชาการปกครองแทน เช่น กฎหมาย อักษรศาสตร์ รัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นอกจากนี้ยังทรงศึกษาและทรงฝึกฝนการดนตรีด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่ามีพระอัจฉริยภาพทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม การช่าง การถ่ายภาพ การกีฬา ด้านดนตรีและด้านภาษาและวรรณกรรม (พลาดิศย์ สิทธิธัญกิจ, 2560, น. 21–25) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้มีพระอัจฉริยภาพรอบด้านในศาสตร์ต่างๆ ดังพระราชมติที่กล่าวว่ามีความรู้ในศิลปศาสตร์ 18 ประการ

3.2 ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรม 10 คือจริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ และยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นกษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ดังต่อไปนี้

1. **ทาน (ทาน)** คือ การให้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงบำเพ็ญทานเพื่อพสกนิกรของพระองค์มาโดยตลอด พระองค์พระราชทานโครงการในพระราชดำริกว่า 4,000 โครงการให้แก่พสกนิกร นอกจากนี้พระองค์ยังพระราชทานแนวคิดเป็นวิทยาทานอย่างต่อเนื่อง เช่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และกั้นน้ำชัยพัฒนาซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์เพื่อบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีเติมอากาศซึ่งได้รับสิทธิบัตรในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา (พระธรรมโกศาจารย์, 2560) ทานพุทธทาสกล่าวถึงการเป็นผู้เติมไปด้วยการให้ทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ไว้ ดังนี้

... พระจริยวัตรของสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารแห่งประเทศไทยเติมไปด้วยการให้ทาน... ทรงกระทำให้เกิดโอกาส ให้เกิดวิธีใหม่ๆ ให้เกิดอุปกรณ์แห่งการทำกินให้เกิดแหล่งน้ำ เป็นต้น นี่เป็นวัตถุทาน ให้เกิดสติปัญญา ทรงต้องเตือนอยู่ตลอดเวลา ทุกโอกาส มีผู้นำมาถ่ายทอดทางวิทยุ เป็นต้น นี่เป็นการให้ธรรมทานอยู่ทุกเวลา หรือตามโอกาส และทรงมีอภัยทานยกโทษแม้ในกรณีที่เป็นกรณีหมิ่นพระเดชานุภาพ...

(พุทธทาสภิกขุ, 2559, น. 28–29)

2. *ศีล (ศีล)* คือ ความประพฤติเรียบร้อยดีงาม สำนวมระวังรักษา พฤติกรรมทางกายและทางวาจาให้ถูกต้องเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้ทรงศีล ทรงมีความประพฤติที่ดีงาม เว้นจากการทำชั่ว และละเว้นในสิ่งที่ไม่เหมาะสม ทรงเป็นพุทธมามกะที่ดี มีพระราชศรัทธาใน บวรพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงเป็นผู้ปกครองที่มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นแบบอย่างและเป็นທີ່เคารพนับถือของคนทั่วไป ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบ ประชาธิปไตยที่ทรงปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองเช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป ฟิ้น บุญยปรัตยุธ อดีตนายอำเภอปทุมวัน นายทะเบียนในวันพระราชพิธีราชาภิเษก สมรส เล่าว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและม.ร.ว.สิริกิติ์ ทรงจดทะเบียนสมรสเช่น คู่สมรสทั่วไป... ข้อความในสมุดทะเบียนทุกอย่างคงเป็นเหมือนสมุดทะเบียนสมรส ทั่วไป เกี่ยวกับการจดทะเบียนนี้ พระองค์ท่านทรงทำตามระเบียบทุกอย่างไปยื่นคำร้อง ขอจดทะเบียนสมรสนอกสถานที่ ปิดอาคารแสดมปี 10 สตางค์ เสียค่าธรรมเนียม 10 บาท ตามระเบียบถูกต้อง”

(พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

3. *บริจาค (บริจาค)* คือ การให้ เป็นการให้ภายในทางจิตใจซึ่ง ไม่จำเป็นต้องมีผู้รับก็ได้ เป็นการเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขส่วนรวม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้เสียสละเพื่อประโยชน์สุขของ ประชาชนอย่างแท้จริง พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปยังท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกล เพื่อดูแลทุกข์สุขของประชาชน ทรงประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการตลอด การครองราชสมบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน ทรงสละความสุขสบาย ส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของชาวไทย ทรงเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อ พสกนิกร พระองค์ทรงงานหนักเพื่อราษฎรโดยไม่มีวันหยุด ดังข้อความที่กล่าวถึง การทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชไว้ว่า “พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ทรงรับฟังความทุกข์ราษฎรจากปากคำของราษฎร

ยังบ้านของราษฎรเองและทรงงานเพื่อราษฎรโดยไม่มีวันหยุดมาแล้วเป็นเวลาหกสิบปี ครั้งหนึ่งสำนักราชเลขาธิการได้เคยบันทึกไว้ว่าในแต่ละปีเสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจราว 500–600 ครั้งรวมเป็นระยะทางประมาณ 25,000 ถึง 30,000 กิโลเมตร” (พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

4. *ความซื่อตรง (อาชฺชว)* คือ ความซื่อสัตย์ เปิดเผย การสุจริตต่อหน้าที่การงานของตน ต่อมิตรสหาย ต่อองค์กรหรือหลักการของตน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้ซื่อตรงในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชน ดังพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ ด้วยความซื่อตรงเปิดเผยตลอดระยะเวลาที่ทรงครองสิริราชสมบัติ ทรงแสดงความสุจริตต่อประชาชนและสุจริตต่อหน้าที่ให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ ดังมีการบันทึกถึงเหตุการณ์ขณะเสด็จฯ กลับประเทศสวิตเซอร์แลนด์ในวันที่ 19 สิงหาคม 2489 ต่อไปนี้

... ตลอดทางที่รถพระที่นั่งแล่นผ่านฝูงชนที่มาส่งเสด็จอย่างล้นหลามในหลวงได้ทอดพระเนตรเห็นประชาชนที่แสดงความจงรักภักดี บางแห่งใกล้จนทอดพระเนตรเห็นดวงหน้าและแวตาคัดที่บ่งบอกถึงความเสียขวัญอย่างใหญ่หลวง... ท่ามกลางเสียงโห่ร้องถวายพระพร ก็มีเสียงหนึ่งที่ตะโกนแทรกมา เข้าพระกรรมว่า **“ในหลวงอย่าทิ้งประชาชน”** ในขณะนั้นทรงนึกตอบในพระทัยว่า **“ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้า แล้วข้าพเจ้าจะทิ้งประชาชนได้อย่างไร”**... ต่อมาอีกประมาณ ๒๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพบชายที่ร้องตะโกนทูลพระองค์ไม่ให้ทิ้งประชาชน... เขากราบบังคมทูลถามว่า “ท่านคงจำผมไม่ได้ ผมเป็นคนร้องไม่ให้ท่านทิ้งประชาชน” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งถามว่า “เรานะรีที่ร้อง” “ใช่ครับ ตอนนั้นเห็นหน้าท่านเศร้ามาก กลัวจะไม่กลับมาจึงร้องไปเหมือนคนบ้า” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตอบว่า **“นั่นแหละ ทำให้เรานึกถึงหน้าที่ จึงต้องกลับมา”**

(พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

ตลอดพระชนม์ชีพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตกับประชาชนของพระองค์ตลอดมา

5. *ความอ่อนโยน (มททว)* คือ ความสุภาพอ่อนโยน การปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยความสุภาพเรียบร้อย ไม่เย่อหยิ่งหลงตัวเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้มีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลทั่วไป ไม่ทรงถือพระองค์ว่าเป็นพระราชา ดังภาพพระองค์ทรงโน้มพระวรกายเข้าหาประชาชนเพื่อรับการเคารพ ทรงเป็นศูนย์รวมใจของไทยทั้งชาติเพราะทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ดังที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชดำรัสไว้ความว่า “เวลาที่มีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรซึ่งเป็นชั่วโมง ๆ ที่เดียว ทรงคุยกับราษฎรนี้ไม่โปรดทรงยืน ทรงถือขนบธรรมเนียมไทยที่จะไม่ยืนคำผู้เฒ่าผู้แก่จะประทับลงรับสั่งกับราษฎรเสมอมา แม้จะเป็นตอนเที่ยงแดดร้อนเบรียงก็ตาม ซึ่งข้าพเจ้าก็เห็นพระราชจริยวัตรนี้มาตั้งแต่ตอนต้นรัชกาลแล้ว” (พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

6. *ความเพียร (ตป)* หมายถึงความเพียรเพิกเลิสดัณฑหา ไม่หลงระเหิงไปกับคำสรรเสริญเยินยอและความสำราญที่มาพร้อมกับอำนาจวาสนาจนลืมปฏิบัติหน้าที่ให้บริบูรณ์ ผู้นำที่มีตบะจะสามารถควบคุมจิตใจให้พอใจกับความเรียบง่าย อยู่อย่างไม่ตามใจกิเลสตัณหา แม้จะมีเงินทองมากมาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพอพระทัยกับชีวิตที่เรียบง่ายตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงพระราชทานแก่ชาวไทยและพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างของการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ดังที่ สุเมธ ตันติเวชกุล เล่าไว้ว่า

วันหนึ่งเสด็จฯ เขาค้อเปิดอนุสาวรีย์ พอเปิดอนุสาวรีย์เสร็จ พระองค์ท่านก็ขอกลับไปที่พระตำหนักเพื่อจะทรงเปลี่ยนฉลองพระบาท เพราะเดี๋ยวจะไปดูงานในป่าในดง เราก็มองไม่เห็นท่านแล้ว ไม่มีใครทวนข่าว ตอนนั้นบ่ายสองโมงแล้ว... ก็รีบวิ่งไปที่ห้องอาหารที่เตรียมไว้ ปรากฏว่าพวกที่ไม่ได้ตามเสด็จฯ เขาทานกันหมดแล้ว ในนั้นจึงเหลือข้าวผัดติดกันกระบะกับมีไข่ดาวทิ้งแห้งไว้อยู่ ๓-๔ ใบ เราก็ดัก เห็นมีข้าวอยู่

จานหนึ่งวางไว้ มีข้าวผัดเหมือนอย่างเรา ไข่ดาวโปะใบหนึ่ง มีน้ำปลาถ้วยหนึ่งวางอยู่ เพื่อนผมก็จะไปหยิบมา มหาเด็กลบอกว่า “ไม่ได้ๆ ของพระเจ้าอยู่หัว ท่านรับสั่งให้มาตัก” ดูลึครึบ ตักมาจากก้นกระบะเลย ผมนี้แทบน้ำตาไหลเลย ท่านสวยเหมือนๆ กันกับเรา”

(พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

7. *ความไม่โกรธ (อกุโธ)* คือ การไม่แสดงอาการโกรธ ไม่มีความกำเริบภายใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 พระเมตตาต่ออบุคคลทั่วไป อยู่เสมอ แม้มีเหตุที่ทำให้พิโรธ พระองค์ก็จะทรงระงับความโกรธ ไม่ทรงปรารภนา จะก่อภัยแก่ผู้ใด ทรงแสดงความไม่โกรธให้เป็นที่ประจักษ์ใจทั้งในหมู่ประชาชนชาวไทยและนานาชาติมาเป็นเวลาช้านาน แม้มีเหตุอันควรให้ทรงพระพิโรธ ยังทรงข่มพระทัยให้สงบได้โดยสิ้นเชิงอย่างที่ปฤชชนน้อยคนนักจะทำได้ ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี 2505 ความว่า

เมื่อเสด็จต่อไปยังเมืองเมลเบิร์นเพื่อทรงรับการถวายปริญญานิติศาสตร-
ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พระองค์ยังทรงถูกให้สาปจากกลุ่มนักศึกษาซึ่งไม่สุภาพ
ทั้งท่าทางและการแต่งกาย และเมื่ออธิการบดีกล่าวสดุดีพระเกียรติคุณของพระองค์
นักศึกษากลุ่มเดิมได้ให้สาปากลบเสียงสดุดีเสีย แม้เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปเพื่อ
ตรัสตอบ คนกลุ่มนี้ยังให้สาปซ้ำขึ้นอีก แต่พระองค์คงมีสีพระพักตร์เรียบเฉย ซ้ำยัง
ทรงหันมาเปิดพระมาลาที่ทรงคู่กับฉลองพระองค์ครุยโค้งคำนับคนกลุ่มนั้นอย่างสุภาพ
พร้อมกับตรัสด้วยพระสุรเสียงที่ราบเรียบมีใจความว่า “ขอใจท่านทั้งหลายเป็นอันมาก
ในการต้อนรับอันอบอุ่นและสุภาพเรียบร้อย ที่ท่านแสดงต่อแขกเมืองของท่าน”
เสียงสาป่าเจียบลงทันที นักศึกษากลุ่มนี้ได้พ่ายแพ้แก่อักโธระ หรือความไม่โกรธของ
พระองค์โดยสิ้นเชิง... ครั้นถึงเวลาเสด็จกลับ ทุกคนในกลุ่มพร้อมใจกันยืนคอยส่งเสด็จ
ด้วยสีหน้าเจื่อนๆ บ้าง ยิ้มบ้าง โบกมือและปรบมือให้บ้างจนรถพระที่นั่งแล่นไปจน
ลับตา

(เหตุการณ์กันยายน เมื่อ 50 ปีมาแล้ว ขณะเสด็จฯ ณ เมลเบิร์น ออสเตรเลีย, 2560)

8. *ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา)* คือ การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หมายถึงความกรุณาต่อคนทั่วไป ไม่หาเรื่องกดขี่ข่มเหงหรือลงอาญาแผ่นดินโดยปราศจากเหตุอันควร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงไม่เบียดเบียนประชาชน ทรงมีพระเมตตา ห่วงใยประชาชนอยู่ตลอดเวลา พระองค์มีพระมหากรุณาธิคุณช่วยเหลือราษฎรทั้งชาวชนบทในถิ่นทุรกันดารและชาวกรุงเทพมหานคร ดังกรณีน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพมหานครเมื่อ พ.ศ. 2538 พระองค์ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริโครงการแก้มลิงเพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วมในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองไทยจนลุกลามนองเลือดกลายเป็นพฤษภาทมิฬในปี 2535 ทรงห้ามคู่กรณีไม่ให้ทะเลาะกันเพื่อคลายความขัดแย้งในครั้งนั้น (พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

9. *ความอดทน (ขันติ)* คืออดทนต่อสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาหรือไม่น่าพอใจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงอดทน ทรงมีขันติธรรม ทรงมีอุปนิสัยเยือกเย็นสุขุมไม่ย่อท้อและไม่เคยละทิ้งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาให้ประชาชนได้อยู่ดีกินดี พระองค์ทรงงานหนักแม้จะทรงลำบากตรากตรำเพียงใดก็ไม่หยุดบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ ดังที่ครั้งหนึ่งทรงมีรับสั่งเล่าเรื่องถูกขังกัดไว้ว่า “ที่บางจาก แต่ไม่มีจากหรือกนะ ยุงชุมมากเลย ไปยืนดูแผนที่ เลยโดนยุงรุมกัดขาทั้งสองข้าง กลับมาขาบวมแดง ไปสกลนครกลับมาแล้วถึงได้ยุบลง มองเห็นเป็นตุ่มแดง ลองนับดูได้ข้างละร้อยห้าสิบตุ่ม สองข้างรวมสามร้อยพอดี” (พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

10. *ความเที่ยงธรรม (อวิโรธน)* คือ ความไม่มีพิรุณจากแนวทางแห่งความถูกต้อง ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึงการยึดมั่นในหลักการปกครองหลักนิติธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเที่ยงธรรม ทรงรับฟังปัญหาต่างๆ ของราษฎรด้วยพระองค์เอง ไม่ประพฤตินิดในราชประเพณีต่างๆ ทรงดำรงอยู่ในพระราชจริยวัตรขอพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับข้อเรียกร้องให้ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีพระราชทานไว้ว่า

ขอยืนยันว่า ไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่มีกฎเกณฑ์ของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ กฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ ทำถูกต้องตามรัฐธรรมนูญทุกอย่าง อย่างที่เขาขอร้อง ให้มีนายกฯ พระราชทาน ไม่เคยมีข้อนี้ มีนายกฯ แบบที่มีการรับสนองพระบรมราชโองการถูกต้องทุกครั้ง มีคนเขาอาจจะมาบอกว่า พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 นี้ทำตามใจชอบ ซึ่งไม่เคยทำอะไรตามใจชอบเลย ตั้งแต่เป็นพระมหากษัตริย์...

(พระธรรมโกศาจารย์, 2560)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระจริยวัตรดังพระราม กล่าวคือ ทรงมีบุคลิกภาพของผู้นำ ทรงเป็นผู้มีพระปรีชาสามารถและทรงเป็นกษัตริย์ที่มีทศพิธราชธรรม ทรงเป็นผู้นำที่เต็มเปี่ยมไปด้วยบารมี บุญบารมีของพระองค์มิใช่เกิดจากจารีตประเพณีของการสืบทอดราชสมบัติแห่งความเป็นพระมหากษัตริย์เท่านั้น หากแต่ทรงสร้างบุญบารมีจากพระปรีชาสามารถในทุก ๆ ด้านของพระองค์และทรงอุทิศพระวรกายของพระองค์ตลอด 70 ปี ในการทรงงานเพื่อประชาชน พระองค์จึงทรงกลายเป็นผู้มีอำนาจ ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของปวงชนชาวไทย พระองค์คือพระรามาวตาร ผู้ต่อสู้กับความทุกข์ยากของประชาชน

คำกล่าวที่ใช้เปรียบเทียบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ว่า พระองค์คือพระวิษณุหรือพระนารายณ์ที่ปรากฏในสังคมไทย ดังข้อความว่า “พระองค์เปรียบเสมือนพระนารายณ์ที่อวตารลงมาเกิดเป็นพระมหากษัตริย์” (แรงบันดาลใจจากพระองค์ท่าน รูปปั้นพระนารายณ์ประดับพระเมรุมาศฯ, 2560) และ “ในหลวง รัชกาลที่ 9 ทรงประทับอยู่ในพระเมรุมาศทรงบุษบก 9 ยอด เปรียบเป็นพระนารายณ์ปางที่ 9 (จิตรกรรม “ฉากบังเพลิง” ศิลปะชั้นสูง รัชกาลที่ 9, 2560) ดังที่ George Lakoff และ Mark Johnson (1980) กล่าวไว้ว่าอุปลักษณะที่ใช้ในชีวิตประจำวันจะเกี่ยวเนื่องกับระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาและสามารถสะท้อนให้เห็นระบบความคิดอันเกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในชีวิตของผู้ใช้ภาษาได้ซึ่งเรียกว่า “อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์” การเปรียบว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นพระวิษณุ (พระนารายณ์ พระหริ พระราม) มีลักษณะเป็นอุปลักษณะที่เหนือธรรมชาติซึ่งเปรียบกับสิ่งที่มีมนุษย์

สร้างขึ้นตามความเชื่อและจินตนาการ ไม่มีตัวตนปรากฏในโลกแห่งความเป็นจริง แต่ความเชื่อและจินตนาการที่มีในสังคมวัฒนธรรมก็หล่อหลอมให้มนุษย์นั้น ถ่ายทอดจินตนาการสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นภาพจำลองขึ้นในใจหรือสร้างเป็นรูปแทนต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในลักษณะที่คล้ายคลึงกันได้ เพราะมีความเป็นนามธรรมน้อยกว่า อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่ผู้ใช้ภาษามีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 จึงสามารถนำมาใช้เป็นแบบเปรียบเทียบประโยคและถ้อยคำเปรียบเทียบที่ใช้กล่าวถึง พระนามพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชว่า พระจักรี พระนารายณ์ พระราม พระหริ พระผู้ทรงครุฑนั้นเป็นการแสดงถึงพระมหากษัตริย์คุณที่ทรงปกป้องดูแลประชาชน การเชื่อมคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันของพระวิษณุซึ่งเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติแต่มีคุณสมบัติที่มนุษย์ในสังคมรับรู้และเข้าใจลักษณะได้เป็นอย่างดี เสมือนหนึ่งมีตัวตนปรากฏจริงในโลก การเลือกใช้ภาษาดังกล่าวจึงสอดคล้องกับการเชื่อมโยงความคิดของผู้ใช้ภาษาที่ใช้พระนามกล่าวถึงพระวิษณุที่หลากหลาย ในการเปรียบเทียบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาว่ามีการเชื่อมความหมายแบบภวสัมพันธ คือเป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมาย (Mapping processes) ระหว่างวงความหมายต้นทาง (Source domain) ไปวงความหมายปลายทาง (Target domain) ดังนี้ ถ้อยคำอุปลักษณะพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นสิ่งเหนือธรรมชาติสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษาคิดหรือมีมโนทัศน์ว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ กล่าวคือพระองค์มีลักษณะและคุณสมบัติของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ มีลักษณะที่เหนือกว่ามนุษย์ทั่วไปจะมีหรือทำได้และเป็นความสามารถที่สอดคล้องกับสิ่งที่สมมติขึ้นตามความเชื่อและจินตนาการ ไม่มีตัวตนปรากฏจริงในโลก และอยู่เหนือธรรมชาติ คือการควบคุมธรรมชาติต่าง ๆ ได้ มโนทัศน์หรือระบบความคิดสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงหมายถึงความคิดที่สัมพันธและเกี่ยวข้องกับลักษณะและคุณสมบัติของสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งใช้เป็นวงความหมายต้นทางเพื่ออธิบายความคิดที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นวงความหมายปลายทาง มโนทัศน์พระบาทสมเด็จพระ

พระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติปรากฏคือ พระวิษณุ พระนารายณ์ พระราม ดังตัวอย่าง

เราเปรียบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เป็นพระนารายณ์
 อวตารมาปราบยุคเข็ญ มา ปราบความยากจน ทำให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข
 (14 ประติมากรรมประดับตกแต่งพระเมรุมาศ “ร.9”, 2560)

ทรงมหากรุณาธิคุณอδυค่า
 ทรงเป็นสุขท่ามกลางประชาชาติ

ดุจดั่งฟ้าเมตตาดินทุกถิ่นที่
 พระเอกองค์**พระจักรี “พระภูมิพล”**

พิทักษ์ บุญยะโสภาส
 (กรมศิลปากร, 2559, น. 117)

ถ้อยคำอุปลักษณะที่นำมาเปรียบเทียบกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีลักษณะเหมือนพระวิษณุ คือ เป็นเทพเพศชายที่ดูแลปกป้องประชาชนให้พ้นจากความทุกข์ยาก สามารถเชื่อมโยงเป็นระบบมโนทัศน์ได้ดังนี้

วงความหมายต้นทาง (Source domain)

พระวิษณุ

เป็นเทพเพศชายในจินตนาการ/
 วีรกษัตริย์ในวรรณคดี
 สีเหลืองของพระภูษาพระวิษณุ
 คุณสมบัติของพระวิษณุ
 บทบาทและพฤติกรรมของพระวิษณุ
 อาวุธของพระวิษณุ
 พาหนะของพระวิษณุ

วงความหมายปลายทาง (Target domain)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทร

มหาภูมิพลอดุลยเดช

เป็นมนุษย์เพศชายที่มีลักษณะเหนือกว่า
 มนุษย์ทั่วไป
 สีเหลืองสีประจำพระองค์ของ ร.9
 คุณสมบัติของ ร.9
 บทบาทและพฤติกรรมของ ร.9
 อาวุธของ ร.9 (พระแสงขรรค์ชัยศรี
 และจักรซึ่งใช้เป็นตราสัญลักษณ์)
 ตราครุฑต่างๆ ประจำ ร.9

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์พระวิษณุที่ใช้เปรียบเทียบกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนั้นสามารถเชื่อมโยงความคิดระหว่างความหมายของถ้อยคำที่นำมาใช้เป็นอุปลักษณะเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้ กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็น “บุรุษ” ที่มีลักษณะเหนือกว่ามนุษย์ทั้งปวง โดยพระองค์ทรงมีคุณสมบัติเหมือนกับเทพเจ้าในจินตนาการและเหมือนกับวีรกษัตริย์ในวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องสดุดี เช่น พระราม พระวิษณุจะทรงพระภูษาสีเหลืองซึ่งก็สอดคล้องกับสีประจำพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งทรงพระราชสมภพในวันจันทร์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงเป็นผู้มีอำนาจบารมีและเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมเช่นเดียวกับพระวิษณุและพระราม โดยอำนาจและบารมีของพระวิษณุมาจากการเป็นมหาเทพที่ยิ่งใหญ่ซึ่งทรงมีหน้าที่ในการปกป้องกันคุ้มครองโลก ทรงอวตารลงมาเป็นพระรามเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ในโลกมนุษย์ ทรงเป็นดังพระรามกษัตริย์ผู้ทรงธรรมที่สามารถปราบสิ่งเลวร้ายและปกครองบ้านเมืองให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขได้ สอดคล้องกับอำนาจและบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งมาจากการที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนของพระองค์ตลอดการครองราชสมบัติ แม้พระองค์จะเป็นบุรุษธรรมดาแต่ก็มีพระจริยวัตรที่เหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาทั่วไปที่จะปฏิบัติได้ จักร คทา ขรรค์ ธนู สังข์ หรือแม้แต่ตรีศูลอาวุธของพระศิวะซึ่งพระรามได้รับจากฤๅษีวิศวามิตรผู้เป็นพระอาจารย์ เป็นอาวุธสำคัญที่สร้างอำนาจบารมีให้แก่พระวิษณุ จักรปรากฏในตราสัญลักษณ์ของพระราชวงศ์จักรีและปรากฏในตราสัญลักษณ์ในพระราชลัญจกรประจำพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ขรรค์เป็นหนึ่งในเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของพระองค์ ครุฑซึ่งเป็นพาหนะทรงของพระวิษณุกลายเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ปรากฏในพระราชลัญจกร เรือพระที่นั่ง ธงประจำพระองค์ เพื่อเป็นตราสัญลักษณ์ที่ใช้แทนความเป็นพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

บทสรุป

คติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ” เป็นคติความเชื่อที่เกิดขึ้นในลัทธิไวษณพนิกายที่นับถือพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สังคมไทยยอมรับนับถือและสืบทอดแนวความคิดนี้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยใช้คติความเชื่อนี้ในการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชดังที่ปรากฏให้เห็นตลอดรัชสมัย ทั้งในการเฉลิมพระปรมาภิไธย การจัดสร้างเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ตราพระราชลัญจกร การสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9 การสร้างรูปปั้นพระวิษณุที่มีพระพักตร์เหมือนกับพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ฉากบังเพลิงพระนารายณ์อวตาร 9 ปาง และในบทร้อยกรองเฉลิมพระเกียรติและแสดงความอาลัยและน้อมรำลึกในพระมหากษัตริย์คุณ บทบาทสำคัญที่ทำให้พระองค์ทรงได้รับการยอมรับว่าเป็นอวตารของพระวิษณุก็คือพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมและทรงบำบัดทุกข์ บำรุงสุข แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนตลอดการครองราชย์ 70 ปี

คติความเชื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์คืออวตารของพระวิษณุ” ปรากฏสืบทอดเรื่อยมาในสังคมไทยควบคู่กับระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ดังที่ปรากฏในการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเรื่อยมาตลอดรัชสมัย การสืบทอดคติความเชื่อนี้นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมและคติความเชื่อดั้งเดิมแล้ว พระราชกรณียกิจตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ยังเป็นเครื่องยืนยันให้ประชาชนชาวไทยเกิดความเชื่อถือศรัทธา จนทำให้เกิดการยอมรับนับถือว่าพระองค์ทรงเป็นอวตารของพระวิษณุอย่างแท้จริง แม้พระองค์จะทรงเป็นมนุษย์ แต่พระราชกรณียกิจที่ได้พระราชทานความช่วยเหลือมากมายในการแก้ไขความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนตลอดพระชนม์ชีพ ตลอดจนพระอัจฉริยภาพที่โดดเด่นเหนือคนทั่วไป จึงทำให้ยากที่จะหาถ้อยคำใดมาเทิดพระเกียรติให้สมกับพระบารมีได้ การเปรียบเทียบความยิ่งใหญ่ของพระองค์ตั้ง “พระวิษณุ” ผู้เป็นเทพเจ้าที่มีปางอวตารต่าง ๆ ซึ่ง

คอยช่วยเหลือโลกมนุษย์ในยามเกิดทุกข์เข็ญจึงเป็นสิ่งที่ดูจะเหมาะสมกับพระมหากษัตริย์คุณของพระองค์มากที่สุด ในความรู้สึกของปวงชนชาวไทย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- 14 ประติมากรรมประดับตกแต่งพระเมรุมาศ “ร.9”. (4 มกราคม 2560). *มติชน*. สืบค้นจาก <https://www.matichon.co.th/news/415598>
- กรมศิลปากร. (2559). *70 สัมพัจฉร์ฉลองรัชธรรมราชา กวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 70 ปี*. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- กระทรวงวัฒนธรรมและธนาคารออมสิน. (2559). *พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.
- กษัตริย์นักพัฒนา ยูเอ็นสดุดี “ในหลวง” ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก http://www.parliament.go.th/news/news_detail.php?prid=7864
- ความเป็นมาของโครงการพระราชดำริฝนหลวง. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก <http://www.royalrain.go.th/royalrain/m/royalinitiativeproject>
- โครงการสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ 9. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก http://www.prdnorth.in.th/The_King/boatservice.php
- จิตรกรรม “ฉากบังเพลิง” ศิลปะชั้นสูง รัชกาลที่ 9. (24 เมษายน 2560). *มติชนสุดสัปดาห์*. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_32528
- บันทึกไว้ในภาพเขียน จิตรกรรมฉากบังเพลิงรัชกาลที่ 9. (18 มิถุนายน 2560). *สยามรัฐ*. สืบค้นจาก <http://www.siamrath.co.th/n/17801>
- ประดับพระเมรุมาศ #ยิ่งดูยิ่งคิดถึง. (10 กรกฎาคม 2560), *ทีนิวส์*. สืบค้นจาก <http://www.tnews.co.th/contents/306762>
- ปราโมทย์ สกลรักความสุข. (2554). *ความเปรียบเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีขอพระเกียรติ สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, สาขาวิชาภาษาไทย.
- พระธรรมโกศาจารย์. (10 กรกฎาคม 2560). ๕ ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม. สืบค้นจาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=629&articlegroup_id=21

พระบรมราชาวาทและพระราชดำรัส. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก <http://www.sa.ku.ac.th/king-spku/>

พระบรมราชาวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก <http://www.cca.chula.ac.th/protocol/organizations-individuals.html>

พระบรมราชาวาท พระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษา. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก <http://www.thaihealth.or.th/Content>

พระบรมราชาวาท พระราชดำรัสเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก <http://www.thaihealth.or.th/Content>

พระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และสาธารณสุขของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก http://www.prd.go.th/ewt_news.php?nid=152813&filename=prd

พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ. (2560). *กษัตริย์นักพัฒนาแห่งโลก*. กรุงเทพฯ : บันทึกสยาม.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (10 กรกฎาคม 2560). พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ. สืบค้นจาก https://web.ku.ac.th/king72/2542-09/res01_01.html

มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2554). *มหากาพย์รามายณะของวาลมิกิจับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยุพร แสงทักษิณ. (2539). *เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์และเครื่องสูง*. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.

รอยยิ้มของพ่อ !! เสร็จแล้วพระวิษณุเทพ ถอดเค้าโครงจากพระพักตร์และรอยพระสรวลของในหลวง ร.9. (25 มีนาคม 2560). *ทีนิวส์*. สืบค้นจาก <http://www.tnews.co.th/contents/306762>

ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). *ราชาศัพท์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (10 กรกฎาคม 2560). กุฎภัณฑ์. สืบค้นจาก <http://www.royin.go.th>

แรงบันดาลใจจากพระองค์ท่าน รูปปั้นพระนารายณ์ประดับพระเมรุมาศฯ . (10 กรกฎาคม 2560). สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID>

วิทย์ พิณคันเงิน. (2551). *เครื่องราชภัณฑ์*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

สถาบันไทยศึกษา, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ และสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2560). *ร้อยมณีน้าตา รำลึกพระมหากุณาธิคุณฯ*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยศึกษา ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ และสาขาวิชาการสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2545). *ครุฑ*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2538). *พระราชบัญญัติ*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

เหตุการณ์กัณยายน เมื่อ 50 ปีมาแล้ว ขณะเสด็จ ณ เมลเบิร์น ออสเตรเลีย. (10 กรกฎาคม 2560). *เจ้าพระยานิวส์*. สืบค้นจาก <http://www.chaoprayanews.com>

ภาษาอังกฤษ

Basham, A.L. (1956). *The wander that was India*. London: William Clower and Soms.

Dargens, Bruno. (2007). *Mayamatam*. Delhi: Indira Gandhi National Centre for the Arts and Motilal Banarsidass Publishers Pvt. Ltd.

Ganguli, Kisari Mohan. (2017) *Mahabharata*, accessed July 10. Available from <http://www.sacred-texts.com/hin/m01/m01068.htm>

Griffith, Ralph T. H. (1896). *The Hymns of the Rigveda*. Benares: E.J. Lazarus and Co.

Hiriyanna, M. (2005). *The Essentials of Indian Philosophy*. Delhi: Motilal Banarsidass.

Lakoff, George and Johnson, Mark. (1980). *Metaphors We Live By*. London: The university of Chicago press.

Macdonell A.A., Muller, F. Max and Oldenberg, H. (2011). *The Golden Book of the Holy Vedas*. Delhi: Vijay Goel English-Hindi Publisher.

Mani, Vettam. (1964). *Puranic Encyclopaedia*. Delhi: Motilal Banarsidass publishers.

Monier-Williams, Monier. (1875). *Indian Wisdom*. London: Wm. H. ALLEN.

Monier-Williams, Monier. (1979). *Sanskrit-English Dictionary*. London: Oxford University.

Monier-Williams, Monier. (1883). *Religious Thought and Life in India*. London: John Murray.

Nārāyaṇa Sūktam, accessed July 10, 2017. Available from https://sanskritdocuments.org/doc_vishnu/narayana-sukta.html?lang=sa

Śrīmunilāla Gupta. (1990). *Śrīviṣṇu Purāṇa*. Gorakhpura: Gītāpresā.